

JEDNÁNÍ SE STRANAMI A SE SVĚDKY (PORADENSTVÍ A SOUDNÍ DOTAZOVÁNÍ): NORMATIVNÍ, DEONTOLOGICKÉ A DISCIPLINÁRNÍ ASPEKTY*

Davide Salvatori

ČÁST PRVNÍ

Předběžná konzultace¹ – normativní, deontologické a disciplinární aspekty

Příslušná norma

Interpretativní problémy

Odpovídající právní normu nacházíme v článku 113 § 1 instrukce *Dignitas connubii* (IDC), která zní v latinské verzi takto: „Apud unumquodque tribunal sit officium seu persona, adeo ut quilibet libere expediteque consilium obtinere valeat de possibilitate et procedendi ratione ad suam nullitatis matrimonii causam, si et quatenus, introducendam.“ Český překlad tohoto článku je: „Při každém soudu ať je úřad nebo osoba, u které by kdokoliv mohl volně a rychle získat radu ohledně možnosti podat žalobu na neplatnost manželství, a je-li žaloba možná, o způsobu, jakým je třeba postupovat.“

Oficiální italský překlad se k tomuto textu postavil takto: „Presso ogni tribunale ci sia un ufficio o una persona, dalla quale chiunque possa ottenere liberamente e sollecitamente un consiglio sulla possibilità di introdurre la causa di nullità di matrimonio e, se ciò risulta possibile, sul modo con cui si deve procedere.“

Čteme-li tuto pasáž pozorně, zdá se, že italský překlad nevystihuje zcela přesně smysl

latinského textu, a stejné je to i u některých jiných oficiálních překladů. Body, na které zaměříme svou pozornost, se týkají výrazů *officium*, *consilium* a především vyjádření *de possibilitate et procedendi ratione ad suam nullitatis matrimonii causam, si et quatenus, introducendam*, jež je v různých oficiálních překladech interpretováno odlišným způsobem.²

Latinský výraz *officium* se téměř ve všech jazycích překládá jako *úřad* (ital. *ufficio*) s výjimkou španělštiny, jež používá termín *servicio*. I když moderní sémantika umožňuje přeložit toto slovo jako *úřad*, zdá se vhodnější použít termínu *služba*, který je v souladu i v úzké gramatické souvislosti s výrazem *eiusmodi officium* z § 2, který je však v oficiálním italském překladu vyjádřen pojmem „tato funkce“. Oficiální italská verze tedy překládá *officium* buď jako *úřad*, nebo jako *funkce*, čímž poukazuje na určitý rozdíl mezi těmito výrazy, který ovšem v latinském textu nenajdeme. Každopádně by tudíž bylo lepší přeložit tento termín jako *služba*: to nám dovolí pochopit ve vlastním slova smyslu výraz *officium seu persona*, který by v italském překladu neměl být přeložen jako *un ufficio*, *ovvero una persona*, protože výraz *seu*, který zde nacházíme, je slabší než *aut*; z toho vyplývá, že přeložit slovo *officium* jako „úřad“

není správné – i z gramatického hlediska by bylo vhodnější přeložit tuto pasáž takto: „Sia offerto un servizio, ovvero sia messa a disposizione una persona“.³ Z tohoto překladu lze bezprostředně odvodit úmysly církve, která se snaží starostlivě nabídnout *svobodnou a pohotovou* (IDC 113 § 1) službu věřícím, aby mohli obdržet správné informace, když hodlají předložit žádost o neplatnost svého manželství.

Výraz *consilium* je v italském překladu i v některých jiných přeložen jako *rada*; lepší by ovšem bylo přeložit jej jako *mínění*. Budiž zdůrazněno, že první způsob překladu je samozřejmě oprávněný, ale z pohledu právní terminologie není vhodný, protože pod tímto pojmem se v zásadě rozumí *mínění* právního odborníka; je to zřejmé jak v římském právu, které klade značný význam na *consilia prudentium*, tak v právu kanonickém, kde byly shromážděny – mimo jiné v sylogismech – *consilia seu responsa* významných odborníků na kanonické právo.

Výraz „sulla possibilità di introdurre la causa di nullità di matrimonio e, se ciò risulta possibile, sul modo con cui si deve procedere“ neodpovídá věrně latinské předloze, protože nebere v potaz gramatickou konstrukci *ad... introducendam*, s níž se syntakticky pojí výraz *si et quatenus*. Přesnější je tudíž tento překlad: „Sulla possibilità e sulle ragioni con cui procedere per introdurre, se e in quanto fondata, la propria causa di nullità di matrimonio“.⁴

Na základě těchto poznámek navrhuje vlastní překlad této pasáže: *Presso ogni tribunale sia offerto un servizio, ovvero sia messa a disposizione una persona, affinché chiunque possa ottenere liberamente e facilmente un parere giuridico sulla possibilità*

e sulle modalità con cui procedere per introdurre, se e in quanto fondata, la propria causa di nullità di matrimonio.⁵

Exegeze právní normy

U každého tribunálu. Aplikujeme-li známý právní princip *Ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus*, lze toto vymezení aplikovat jak na diecézní, tak na interdiecézní církevní soud. Instrukce *Dignitas connubii*, která přebírá normu kodexu, nabízí ohledně těchto norem poněkud propracovanější systém. V praxi to znamená, že o zřízení podobné služby se musí postarat diecézní biskup nebo biskup pověřený moderováním interdiecézního soudu; rozumí se, že k tomu samozřejmě dojde v součinnosti se soudním vikářem.⁶ V případě, že v dané oblasti působí interdiecézní tribunál, má diecézní biskup i nadále pravomoc zajistit tuto službu v rámci svého vlastního diecézního tribunálu, samozřejmě v souladu se záměry jiných biskupů, kdykoliv uzná za pastoračně důležité přistoupit k tomuto kroku pro dobro věřících své vlastní diecéze.

Budiž k dispozici služba, nebo budiž k dispozici nějaký člověk. Ten, kdo je oprávněnou autoritou pověřen, aby vykonával tuto službu, nesmí zapomenout, že přijal podíl na skutečném a vlastním poslání církve. Z těchto důvodů musí být pro tuto službu vybrán vhodný člověk, vybavený potřebnými kvalitami, jež mu dovolí vykonávat tento úkol pro dobro a duchovní prospěch sebe sama i těch, kdo u něj budou hledat pomoc. V tomto ohledu je moudré aplikovat formou *analogia legis* předpisy z IDC 43 § 3–4 a 35. Biskup pak musí nad činností tohoto člověka bdít (IDC 33) – to se přirozeně děje prostřednictvím soudního vikáře –, aby bylo zaručeno, že bu-

de svou službu vykonávat deontologicky a profesionálně korektním způsobem a v souladu s předpisy církevního magisteria.⁷

To, co jsme až dosud předložili, se týká poradenství veřejného typu (IDC 113 § 1), avšak nic nebrání tomu, aby se některý věřící obrátil na tzv. „soukromou“ službu, kterou mu může nabídnout jeho vlastní farář nebo jiný odborník, jako např. advokát římské rotý nebo advokát pracující u církevního soudu, popř. přímo některý *vere peritus* [opravdový odborník]. Kdokoliv vykonává tuto službu, oficiálně zastupuje církev a musí mít na paměti, že má podle toho také jednat; ani tato služba se ovšem nevymyká kontrole ze strany biskupa.

Aby každý člověk. Poradenská služba je otevřená všem: katolíkům (věřícím i nevěřícím), nekatolíkům, a dokonce i nepokřtěným. Tato otázka je objasněna v IDC 92 č. 1, přičemž se v tomto případě můžeme odvolat také na články 2, 3 § 1–2, 4 a 5 § 3, z nichž některé zaplňují určitou *lacuna legis* latinského zákonodárství.⁸

Aby mohl svobodně a bez nesnází získat. Norma nepředepisuje, že tato služba musí být zdarma, ale je třeba, aby byla svobodná. Toto vymezení má být proto chápáno ve smyslu *nezávaznosti*, tzn., že z této služby nevyplývají pro stranu žádné povinnosti. Výraz *expedite* bývá nejčastěji překládán jako *snadno* a v některých případech jako *rychle*; oba tyto překlady jsou oprávněné. Zdá se tedy, že toto právní ustanovení chce zdůraznit snadnou dostupnost této služby, oproštěné od jakékoliv neohrabanosti komplikovaných a zdlouhavých procedur; v tomto smyslu je rychlost jednání pouze jakýmsi logickým důsledkem tohoto poradenství.

Právní mínění. Jelikož se jedná o *dubium*

facti, na něž je nutné odpovědět, musí se jakýkoliv právní názor opírat o analýzu dané skutečnosti ve světle kanonického práva, čteného na základě ustálené právní praxe římské rotý a *probatí auctores* [věrohodných autorů], mezi nimiž vynikají především ti, kdo jsou citováni učitelským úřadem církve a v rozsudcích římské rotý.

Ohledně možnosti a způsobů, jak postupovat, chce-li předložit svou vlastní kauzu neplatnosti manželství, pokud a nakolik je tato žádost oprávněná. Aspekt, k němuž má poradce vyjádřit své právní mínění, se týká *ratio procedendi* kauzy, tj. zda a nakolik je oprávněná. Je důležité poukázat na *si et quatenus*, neboť se dotýká znalecké erudice a deontologické zdatnosti poradce, který může navrhnout zahájení kauzy pouze tehdy a natolik, nakolik ji vidí jako oprávněnou. Poradce tedy nesmí rozšiřovat základ kauzy mimo parametry svého vlastního vzdělání a svědomí, což analogicky odpovídá samotným kritériím pro vynesení rozsudku (kán. 1608). Základ kauzy, souhrnně vyjádřen jako *fumus boni iuris*, je popsán v IDC 122 a 121 § 1 č. 4, jakož i v ustanoveních o důkazech (IDC 156–157, 160–161), s ohledem na to, že kodex – IDC nevyjímá – chtěl uspořádat důkazy podle jejich axiologické hodnoty.⁹ O tyto prvky nyní můžeme opřít otázku, zda je možné danou kauzu zahájit a jaké je její *ratio procedendi*; právě tyto aspekty musí být podrobeny pečlivé analýze a musí být straně, jež se obrací na poradenskou službu, vysvětleny.

Kdo může vykonávat službu poradenství a jaký je jeho vztah k úřadům soudního tribunálu

Norma nikomu nebrání zabývat se službou

poradenství, pokud ovšem daná osoba disponuje potřebným vzděláním, aby mohla vyslovit kanonicky podložené a kvalitní mínění; podněty pro to, aby bylo zaručeno, že se tato služba bude ubírat správným směrem, najdeme v IDC 113 § 1.

Úkolem biskupa, který je *iudex natus* (kán. 1419 § 1), je vykonávat tento úřad pro blaho své církve (kán. 391); je ovšem dobré, aby tuto službu (*munus*) zajišťoval prostřednictvím spolupracovníků. IDC 22 § 2 – a ještě dříve *Provida mater*, článek 14 § 3 – varuje biskupy před osobním výkonem této služby. Z toho analogicky vyplývá, že se toto varování týká i poradenské služby, a to *ex natura rei*; nic ovšem nebrání tomu, aby biskup z disciplinárního a deontologického úhlu pohledu jednal odlišně. Biskup ovšem nemůže soudit tuto kauzu ani ji vyhradit pro sebe (IDC 38 § 2), protože do ní z deontologických důvodů nesmí zasahovat, jak analogicky čteme v IDC 67 § 1 a zvláště v IDC 113 § 2, který zní takto: „Kdykoliv tuto [poradenskou] službu konají členové soudního tribunálu, nesmějí se podílet na této kauze ani jako soudcové, ani jako obhájci svazku.“

Poradenskou službu můžeme přirovnat *téměř* k jakémusi rozsudku, avšak s jedním zásadním rozdílem: soudce vynáší rozsudek, který je pro soudní strany závazný (kán. 16 § 3) a sestává z určité procedury, v níž se pohlíží na shromažďování důkazů jako na proces, jenž se řídí principem kontradikce, zatímco v poradenství je formulován určitý názor, je-li muž nepředchází žádné formální vyšetřování a jímž není poradce právně vázán; ovšem tento úsudek získává v každém případě určitou váhu, kterou není možné ignorovat. Když by pak poradce vykonával následně i funkci soudce, tento názor by mohl nepřímo ovlivňo-

vat soudní strany i soudní tribunál, a soudce ani soudní senát by pak neměli onen nezbytně potřebný klid duše a svobodu v jednání; ostatně ani strany by v tom případě nemohly získat onen pokoj a důvěru, které jsou nutné pro správný přístup k církevnímu soudu a pro hledání spravedlnosti. Aby se zamezilo podobným *gravamen*, je vhodné, aby se soudce – popřípadě biskup – vzdal tohoto úkolu z důvodu neslučitelnosti s poradenskou službou. Budiž poznamenáno, že není samozřejmě možné dovolávat se neslučitelnosti *bis in idem*, neboť se striktně vzato nejedná o tento případ. Nanejvýš bychom se mohli odvolat na ustanovení článku 67 § 1 a požadovat toto odepření v souladu s IDC 68; pokud by se biskup-soudce tohoto soudu spontánně nevzdal, může být nařčen podle ustanovení IDC 68 § 3; a jestliže by se nevzdal, jak předepisuje tato citovaná norma, je možné se obrátit na římskou rotu.

Normativ nezakazuje *tout court* soudnímu vikáři, soudnímu místovikáři, soudcům, obhájci svazku, ochránci spravedlnosti, kanceléři soudního tribunálu ani notářům, aby vykonávali službu poradenství. Jestliže tuto službu vykonávají, IDC 113 § 2 stanoví, že pracovníkům soudu (srov. IDC 37) není dovoleno „účastnit se kauzy ani jako soudci, ani jako obhájci svazku“; čl. 67 § 2 pak upřesňuje, že za okolností, o nichž mluví čl. 67 § 1, „se musí vzdát svého úřadu“ také „ostatní pracovníci tribunálu“. I když IDC 113 § 2 neříká nic o ochránci spravedlnosti, o kanceléři ani o notáři, je vhodné, aby se i tito pracovníci soudu v souladu s IDC 67 § 2 vzdali svého úřadu, a pokud by se tomu tak nestalo, mohou být nařknuti podle IDC 68 § 1.

Stálý patron, advokát habilitovaný u daného církevního soudu, jakož i advokát Tribu-

nálu římské roty mohou zastávat poradenskou službu a zároveň mohou plnit i funkci patronů, tj. roli prokurátora i advokáta zároveň, ať už si je vybere sama strana, nebo jí jsou přiděleni *ex officio*. Stálý advokát ovšem „nemůže zastávat obhajobu téže kauzy v jiné pozici, než jako stálý advokát“ (IDC 113 § 4). Farář a kdokoliv jiný, kdo se nachází v pozici *vere peritus*, může bez obav vykonávat poradenskou službu. Rozumí se samo sebou, že pokud by zmíněné osoby zastávaly nějakou službu u soudního tribunálu nebo by tam byly povolány k nějakému úkolu *ad actum*, musí se podle IDC 67 vzdát výkonu jakékoliv soudní funkce v kauze, v níž figurovali jako poradci. Pokud by to neudělali, mohou sporné strany v souladu s právními předpisy (srov. IDC 68) podat proti nim námitku.

Na doplnění toho, co jsme řekli, uveďme, že pracovníci soudního tribunálu ani stálý patron nesmějí při výkonu poradenství určitého advokáta doporučovat ani před některým advokátem varovat, ale musí si uchovat dokonalou nestrannost, takže se nanejvýš omezí na to, že straně předloží seznam oprávněných advokátů, z něhož si může sama vybrat.¹⁰

Předmět poradenství: neplatnost manželství a rozvázání manželského svazku

Předmět poradenství se může týkat jak procesu prohlášení neplatnosti manželství, tak procedur souvisejících s rozvázáním manželského svazku, jež se týkají uzavřeného, avšak nedokonaného manželství,¹¹ pavlovského privilegia¹² nebo rozvázání *in favorem fidei*;¹³ tyto dvě posledně jmenované možnosti se ovšem týkají pouze nesvátostných manželství.

Proces prohlášení neplatnosti manželství je soudním procesem, v němž se prohlašuje

„neplatnost určitého právního úkonu“ (kán. 1400 § 1 č. 1, srov. IDC 7 § 1), přičemž rozsudek musí odpovédět na *dubium facti*, které se zde většinou prezentuje v podobě formulace pochybnosti nebo pochybností (IDC 135); ostatně také instrukce v tomto případě pozměnila název tohoto procesu, označovaného na rozdíl od obvyklého sporného řízení jako *contestatio litis*.

Poradce musí mít na zřeteli, že neplatnost manželství může vycházet ze tří prvků, představených v kán. 124 § 1, který přebírá *actiones nullitatis* z Kodexu kanonického práva 1917 (srov. kán. 1680 § 1): a) z neschopnosti uzavírající strany, neboli v případě zneplatňujících překážek (kán. 1083–1094); b) z nedostatku v podstatě úkonu, tzn. vady v manželském souhlasu (kán. 1057; 1095–1103); c) z vady ve formě (kán. 1108); tyto aspekty je třeba mít na zřeteli, abychom správně započali soudní kauzu a zacílili její proceduru; konečně je třeba dávat pozor na případy, kdy je nutné zvolit listinné řízení.

Procedury rozvázání manželského svazku se týkají nesvátostných manželství. Jelikož se u soudních řízení *super rato a in favorem fidei* jedná o udělení milosti, poradce musí dbát na to, aby se nedopustil zámlky (*subreptio*) a/nebo neuváděl nepravdivé skutečnosti (*obreptio*), srov. kán. 63 § 1–2; co se pak týká procesu *in favorem fidei*, nelze opomenout, že tato milost bude udělena a nabude účinku jedině a výlučně tehdy, až žadatel(ka) uzavře manželství s osobou, pro niž byla tato dispens požadována.

Cíle poradenství a právní asistence

Poradenství v oblasti určité manželské kauzy je zaměřeno především a výlučně na to, zda tato kauza má nebo nemá být zahájena.

Proto se advokát musí vyznačovat tím, že je „prvním z těch, kdo nesou zodpovědnost za většinu procesů, neboť hlavně na jeho vzdělání závisí, zda bude nějaký proces otevřen, nebo ne, popř. zda bude určitý proces založen na pravdě nebo na méně průkazných skutečnostech, popř. přímo na nepravdivých podkladech. Z toho důvodu se ten, kdo chce zahájit nějaký proces, musí obrátit na advokáta, a ne na soudce. Není tedy advokát prvním soudcem v daném procesu? A ten, kdo tvrdí, že být dobrým advokátem je mnohem těžší než být dobrým soudcem, se nepochybně nemýlí.“¹⁴

Učitelství úřad církve už vícekrát připomněl advokátům, že mají být nástrojem pravdy, když během soudního procesu radí a pomáhají stranám.¹⁵ Zcela jasně k nám promlouvají Celamandreiovy úvahy, jež – ačkoliv se obracejí na občanské soudní procesy – si uchovávají svou svěžest a platnost i pro oblast kanonického soudnictví:

„Není přehnané tvrdit, že v tak složitém soudním systému, jakým je systém moderních občanských států, by spravedlnost nemohla vůbec fungovat, jestliže by neexistovali profesionální právní odborníci; obtíže spojené s výkonem soudnictví by totiž byly tak značné, že by mohly přerůst v prakticky nepřekonatelnou překážku, když by byl soudce v daném procesu – poté, co by se odstranili advokáti a prokurátoři – postaven do přímého kontaktu s právní nevědomostí a s nesprávnými názory stran. Role právních profesionálů spočívá právě v tom, aby byl soudce osvobozen od nutnosti bojovat proti nevědomosti a nečestnosti, což by mu vzalo veškerý klid a volný prostor pro vynesení rozsudku; přítomnost právníka, který zastupuje některou stranu nebo jí po-

máhá, je garancí odbornosti a důvěryhodnosti. [...] Jsem přesvědčen, že mezi všemi možnými nástroji, vymyšlenými profesními legislativami na obranu soudce před soudním omylem, když musí čelit hádajícím se protistranám, užívajícím polopravd a lží, je tou nejučinnější obranou právě přítomnost uvědomělých obhájců, kteří by neochvějně odmítli zastupovat nečestné strany, které se snaží proměnit soudní spor ve spekulaci, a kteří by se vzepřeli tomu, že by před soudními tribunály měli prezentovat kauzu, o jejíž oprávněnosti nejsou vůbec přesvědčeni. [...] Chloubou každého advokáta by mělo být to, že svým jednáním i svými slovy může při každé příležitosti dosvědčit, že není jen obhájcem strany, ale ve jménu samého práva chce být především jejím prvním soudcem.“¹⁶

Místo a fáze poradenství

Na rozdíl od soudních výsledek, jež se mají zpravidla provádět v sídle církevního soudu, norma neurčuje, kde se má odehrávat poradenství. Nic nebrání tomu, aby zaměstnanci církevního soudu, stálý patron – nebo přímo patron sporné strany, samozřejmě po předchozím schválení kompetentní autority – mohli přijímat strany a setkávat se s nimi přímo v prostorách soudu. Vhodné je i jakékoliv jiné místo, pokud ovšem svou strukturou a funkčností dovoluje, aby se uskutečnil věcný, neuspěchaný a diskrétní rozhovor. Je zbytečné připomínat, že i výzdoba místa, kde se rozhovor odehrává, působí na výsledný dojem o závažnosti tohoto setkání i celé procedury.

Norma neurčuje, z jakých částí se má toto poradenství skládat, ale – jak jsme už uvedli – upřesňuje, že každá kauza má být předložena *si et quatenus* s odkazem na fundament

fumus boni iuris. Dostatečně všímavý právní odborník proto své poradenství nasměruje právě na tuto cestu a zaměří svůj průzkum také na důkazní prvky. V tomto smyslu se poradenství utváří a rozvíjí podobně jako kanonický proces a sleduje tytéž cíle: „Kanonický proces neplatnosti manželství je v podstatě nástrojem ke zjištění pravdy o manželském svazku. Jeho konstitutivním cílem tudíž není zbytečně komplikovat život věřících ani dráždit je k hádkám, nýbrž výlučně sloužit pravdě. Institut soudního procesu jako takového není ostatně sám o sobě žádným nástrojem k uspokojení libovolného zájmu, nýbrž kvalifikovaným nástrojem, jehož prostřednictvím se má učinit zadost spravedlnosti, což znamená přisoudit každému, co mu patří. V samotné své podstatné struktuře je soudní proces nástrojem spravedlnosti a pokoje. Jeho cílem je vyhlásit pravdu ze strany nestranného soudce poté, co byla oběma stranám nabídnuta stejná možnost předložit argumenty a důkazy a co byl vytvořen adekvátní prostor pro diskusi. Tato výměna názorů je za normálních okolností nezbytná, aby mohl soudce poznat pravdu a na základě toho mohl vynést v dané kauze spravedlivé rozhodnutí. Každý soudní systém musí tedy směřovat k tomu, aby garantoval objektivitu, přesnost a účinnost rozhodnutí soudců.“⁴⁷

Rozhovor se stranami

Ten, kdo nabízí poradenství, si musí uvědomovat, že koná službu ve jménu církve, a tudíž že zastupuje církev. Setkání se stranami není pouze technickou záležitostí, nýbrž událostí technicko-církevní a profesionálně-církevní: tyto dva pojmy vyjadřují, jaký má mít tento vztah charakter. Konzultor nabízí své vzdělání a právní profesionalitu a musí

být pozorný k osobě, s níž hovoří, i k tomu, co prožila a v jakém emočním rozpoložení se právě nachází; zároveň nesmí sklouznout do role jakéhosi duchovního otce ani psychologa. Samozřejmě se zde může vyskytnout určitý náznak nebo drobná pomoc tohoto typu, ale v rámci celého rozhovoru musí jít o okrajovou záležitost; za všech okolností je třeba se vyhnout přehánění, což samozřejmě předpokládá bdělost a dostatečnou sebereflexi.

Je dobré, aby poradce vyslechl obě strany: jednak aby si mohl vytvořit konkrétní představu, jak se věci mají, jednak aby dokázal správně interpretovat právní fakta, jež strany často prezentují různým způsobem, protože je prožily s různým emočním nábojem nebo protože některá strana nemluví pravdu. Toto rozlišení má za cíl zabránit tomu, že by se do vyšetřovací fáze dostaly lživé údaje, ale hlavně umožňuje tyto údaje dostatečně posoudit a přivést druhou stranu k účinnější spolupráci. Z církevního úhlu pohledu může poradce vykonávat v tomto ohledu skutečnou službu nejen ve jménu společenství, ale především ve jménu evangelizace.

Během rozhovoru si konzultor může dělat poznámky, hlavně proto, aby zachytil zásadní prvky osobního i manželského života.⁴⁸ Dobrým zvykem je vyzvat žadatele, aby písemně zpracoval základní události svého života nebo aby odpověděl na předložený soubor otázek. Díky tomu totiž může popřemýšlet o sobě a objektivně si představit své prožitky, aby se lépe připravil na soudní výslech; může to být dobrou pomůckou i pro poradce pro případ, že má sestavit žádost a zorientovat se v hlavních bodech obhajoby. Zde budiž zdůrazněna nutnost poradcova dostatečného vzdělání a jeho schopnosti správně číst v událostech běžného života a převádět je do právnických kate-

gorií, aniž by ovšem měnil jejich podstatu, deformoval nebo znásilňoval jejich význam. Nezapomeňme, že v této fázi je třeba danému člověku pomoci: do hry mohou vstoupit různé obtíže kulturní povahy, zejména není-li daná osoba zbláhá v psaní, nebo emotivního rázu, když musí znovu vzpomínat na určité události a prožitky. Navíc je tomuto člověku třeba pomoci, aby si uvědomil a utřídil, které události mají v dané kauze právní váhu, a aby je analyzoval a hlouběji se na ně podíval, přičemž je třeba dávat pozor jak na autocenzuru obranných mechanismů lidské mysli, tak na emotivní náboj toho, kdo je zraněný nebo svá zranění začíná objevovat. S ohledem na tento poslední aspekt musí konzultant zastávat – kde je to ovšem možné – důležitou službu usmíření a evangelizace člověka jak se sebou samým, tak vzhledem k jeho manželovi/manželce, a konečně s ostatními lidmi. Zde je na místě poradcova dostatečně hluboká lidská, duchovní, profesní i vztahová připravenost, která by měla neustále růst, mimo jiné pomocí vhodných kurzů. Co se týká aspektů nebo událostí, které zranily nebo dosud zraňují danou osobu, musí jí poradce napomoci, aby z nich vybrala pouze ty, které mají právní hodnotu, a pak ji musí doprovázet, aby se na ně podívala objektivně a odstranila z nich onen emotivní náboj, jenž by jí zabránil prezentovat tyto skutečnosti během procesu co nejobjektivnějším způsobem.

Konzultor konečně nesmí opomenout ani to, aby danou osobu upozornil, že celý proces bude emocionálně náročný a že někdy může být i bolestný: pro nikoho není snadné mluvit s cizími lidmi o intimních a osobních věcech, jež se navíc týkají ztroskotání jednoho z nejvýznamnějších životních rozhodnutí. Magisterium učí a zkušenost potvrzuje, že ten, kdo

předstupuje před církevní soud ve správném duchu a s nezbytnou pokorou, prožije zkušenost s církví a zakusí projev Boží milosti, která má i zde své místo.¹⁹ Často se setkáváme s tím, že ten, kdo přichází s tímto postojem, nachází v církevním procesu nové usmíření s vlastní minulostí. V tomto směru musí poradce upozornit člověka, že soudní proces není veden proti druhé straně, a konečně mu musí vysvětlit, s jakým postojem se má snažit celý soudní proces prožít,²⁰ protože je třeba upozornit na to, že *Dignitas connubii* se zcela záměrně vyhýbá jakýmkoliv termínům, jež by mohly evokovat sporné řízení.²¹

Pokračujeme-li v tomto směru, zkušenost nám ukazuje, že pro strany může být často nedobré zahájit proces neplatnosti, jestliže od jejich odloučení uplynul pouze krátký čas nebo jestliže na ně dosud mají silné emotivní vzpomínky, popř. jsou-li ještě ve hře ekonomické spory či jiné otázky, které dosud vytvářejí napětí a nedovolují soudní straně, aby předstoupila před tribunál a prožila soudní proces s oním nezbytným klidem duše. Tím samozřejmě nechceme popírat nebo znevažovat právo věřícího předstoupit před soudní tribunál v jakémkoliv okamžiku a svobodně; poradce však nemá právo opomenout tyto aspekty a vyhnout se úkolu uvážit, zda je vhodné zahájit danou kauzu, popř. zda má přijmout úkol obhajovat tuto stranu. Totéž platí pro kauzu, která je sice věcně podložená, ale zároveň se v ní setkáváme s určitou účelovostí: ptáme se, zda je deontologicky správné doporučit otevření takové kauzy a/nebo přijmout pověření k obhajobě, popř. v situaci, kdy toto řízení již probíhá, zda je deontologicky správné pokračovat ve službě prokurátora nebo advokáta. Jedním ze základů deontologie je princip oprávněnosti, takže je-li nějaká

kauza právně podložená, a to jak podle práva, tak ve skutečnosti, a přitom je účelová, pak se nezdá, že by bylo v zásadě proti soudní deontologii přijmout takovou obhajobu, popř. v ní pokračovat; zdá se však, že je v protikladu k deontologii, jestliže je nějaká kauza přímo a podstatně účelová, přičemž se její cíl staví do protikladu k principu rovnosti přirozeného práva, např. když by vynesení určitého rozsudku znamenalo pro druhou stranu ztrátu živobytí, takže by přišla o jediný zdroj příjmů, protože se strany mezi sebou už dříve dohodly, že tato strana nebude pracovat, aby se mohla věnovat rodině, takže jí nyní nemůže být přiznán žádný důchod.

Nechme stranou tento problém, který zůstává otevřený a o němž se široce diskutuje; patron má ovšem povinnost ptát se, kde je objektivní dobro, a rozhodnout se podle svého svědomí s ohledem na spásu vlastní duše i člověka, kterého zastupuje. V každém případě je povinen upozornit stranu na to, že její kauza je účelová jak ve vztahu k evangelijnímu dobru, tak vzhledem ke spáse vlastní duše. Není též možné opomenout skutečnost, že chování poradce/patrona v každém případě ovlivní jeho profesní věhlas, který si postupně v průběhu let svými rozhodnutími a odpovídajícím jednáním buduje.

Analýza důkazního procesu

Konzultor se nesmí omezovat pouze na dotazování se, jaké listinné, svědecké a znalecké důkazy může soudní strana předložit *tout court* pro jejich začlenění do vyšetřovacího spisu, ale nejprve je musí prozkoumat, aby ověřil jejich hodnotu pro soudní řízení, aniž by se ovšem nechal strhnout k falšování důkazů nebo naváděl k jejich falzifikování. Deontologická preciznost je zde nezbytná nejen

pro to, aby poradce nezpochybnil svou profesionalitu, ale především aby konal skutečnou evangelizační službu pro dobro církve, zvláště pak tam, kde hrozí nebezpečí, že určití lidé chtějí předstoupit před církevní soud s ne zcela pravdivými argumenty.

Je samozřejmé, že přednostně mají být přijati ti svědkové, kteří mají přímé poznání příčiny neplatnosti, než lidé, kteří vypovídají *de relato*; dále je třeba dát přednost spíše svědkům z doby před uzavřením manželství, než těm, kdo mohou svědčit pouze o době po uzavření manželství, a konečně mezi těmito posledními je třeba preferovat ty, kdo mohou vypovídat o době, která nepřipouští žádné podezření. Představit soudu velké množství různorodých svědků, aniž by byli předtím posouzeni a utříděni, může vést k nebezpečí, že soudce nabude dojmu, jako by obhájce neuměl uspořádat a vést danou kauzu s moudrou procesní ekonomii. Zdá se pak dobré předložit seznam svědků uspořádaný tak, aby se jím vyšetřující soudce mohl nechat vést při hledání oprávněnosti kauzy a vyvaroval se nebezpečí – jehož důvody mohou být různé, nevyjímaje mentální únavu, kterou vyšetřování obnáší – že ti nejvýznamnější svědkové budou vyslýcháni v době, kdy už soudci chybí potřebná svěžest a připravenost mysli.

Minimální ani maximální počet svědků není nijak stanoven; záleží to na iniciativě strany pod soudcovým vedením. Chceme-li však i přesto navrhnout, jaký počet svědků by mohl být dostatečný, můžeme říci, že obvykle se uvádí jako dostateční čtyři svědkové, zvláště když jsou všichni schopni vypovídat o vlastních poznatcích ohledně důvodu neplatnosti.²² Jiná situace by ovšem nastala, pokud bychom před sebou měli svědky s pouze nepřímými poznatky nebo dokonce takové svědky,

kteří vůbec nic nevědí o podstatě žaloby, ale jsou schopni nás informovat pouze o okolnostech. Manželství je možné prohlásit za neplatné také na základě tzv. nepřímého důkazu či právní domněnky²³. V tom případě je třeba svědecký důkaz upevnit tím, že se budeme snažit získat co největší počet prvků, jež by ictu oculi dokázaly vytvořit morální jistotu pro vynesení určitého rozsudku.

Stává se, že jedna strana požaduje v rámci vyšetřovací fáze vyslechnutí druhé strany nebo jednoho či více svědků u jiného soudu. Dáme-li stranou eventualitu, že cílem tohoto požadavku mohou být snahy prodloužit proces, která však nestojí za to, abychom se jí v tomto pojednání zabývali, je vhodné mít na paměti, že by k tomu mělo docházet pouze výjimečně a z vážných důvodů. Tento názor formuluji na základě několika odůvodnění: zejména proto, že tímto způsobem se kauzy nezdídky nepřiměřeně protahují a vzniká zde nebezpečí, že ten, kdo nezná celou kauzu, bude pracovat nepřesným způsobem; mnohem závažnější je však to, že v podobné situaci chybí soudci přímá znalost strany a svědeckých výpovědí. Tyto detaily jsou často bezvýznamné, ale za určitých okolností mohou nabýt velkého významu, je-li vyšetřující soudce zároveň soudcem v rámci soudního senátu.

Listinný důkaz má oproti svědeckému a znaleckému důkazu zvláštní roli, byť sám o sobě nemůže figurovat jako plnohodnotný důkaz pro proces neplatnosti manželství z důvodu vady souhlasu, což ovšem neplatí pro dokumentární proces.²⁴ Je tedy nutné předložit jak důkazy listinné, tak svědecké či znalecké.²⁵ Soudní strana musí proto být vybídnuta, aby nashromáždila co největší počet dokumentů, které by mohly potvrdit její tezi, a předložit je v originálu nebo aspoň ve věro-

hodné kopii (IDC 190). Jestliže by to nebylo možné, musí se strana snažit nabídnout platné argumenty, týkající se okolností a dalších usvědčujících prvků, jež mohou doložit věrohodnost předložených listinných důkazů.

Co se týká neplatnosti manželství pro vadu souhlasu, zvláštní význam zde mají klinické záznamy, zvláště z období před uzavřením manželství. Jak je známo, jejich získání je možné i proti vůli strany, ovšem při zachování zásad upravujících právo na soukromí.²⁶ Samotný znalecký důkaz, má-li mít důkazní váhu, se ovšem musí zakládat na odpovídajících dokumentech, jak upozorňuje ustálená právní praxe Římské roty.²⁷ V tomto smyslu musí dobrý konzultor brát v potaz jak listinné, tak svědecké prvky, jež mají být předloženy v rámci vyšetřovací fáze procesu.

Vypracování žádosti, návrh formulace sporu a zahájení kauzy

Z prvků, které nashromáždil při rozhovoru se stranami, a s přihlédnutím k důkazním materiálům, pomůže poradce straně sepsat žádost v souladu se základními prvky, stručně představenými v IDC 116 § 1, 121–122. Konzultor nechť bdí nad tím, aby v žádosti nechybělo nic podstatného, ani aby se zde příliš zeshlíroka nevyskytovaly prvky, které nemají pro vyšetřovací fázi žádný význam.

S ohledem na to, že žádost bývá později předložena druhé straně – a obecně i proto, že je obtížné z ní dodatečně vyjmout určité součásti –, zdá se vhodné připojit k ní u složitějších a delikátnějších případů další dokument, v němž strana poněkud podrobněji popíše právně významné skutečnosti, týkající se dané kauzy. Tento dokument – jenž bude uznán a potvrzen pod přísahou teprve v rámci soudního výslechu a který nebude zveřej-

ně, nýbrž pouze publikován s akty procesu nebo uchován v tajnosti před druhou stranou – chrání tuto stranu před případnými zpětnými vlivy ze strany dalších osob. Aby se pak zabránilo zneužití těchto materiálů třetí osobou, může být vhodné, aby byla žádost podepsána pouze samotnou stranou.

Co se týká návrhu formulace sporu v závěru žádosti, je vhodné upozornit – zvláště na ty, kdo na soudním fóru začínají – že návrh většího počtu sporů, podobající se kulometné palbě, může o přesnosti a pečlivosti tohoto „střelce ze zálohy“ vyvolat zcela opačný dojem.

Důvody pro neplatnost manželství mohou být početné; je však třeba zhodnotit, které z nich jsou *nejvhodnější*, a to s ohledem na princip zákonnosti a hledání objektivní pravdy, a ne pouze z pohledu procesní pravdy.²⁸ Pro zvážení, zda je to vhodné, je třeba mít na zřeteli některé faktory, jež musí být v souladu: větší či menší obtíže a zdoluhavost hledání průkazných důkazů i ve vyšetřovací fázi, emotivní náboj určitého důvodu neplatnosti s případnou možnou aktivitou či reakcí protistrany, větší či menší obtíže při snaze zabránit případnému *vetitum*. Kdykoliv je možné vybrat širokou škálu důvodů neplatnosti – vždy však s ohledem na princip zákonnosti –, jeví se jako dovolené vybrat to, co je méně náročné a bolestivé; je-li okruh možného výběru úzký, nesmíme se vylekat, narazíme-li na obtíže. V každém případě nesmí advokát promarnit možnost na předvídané obtíže upozornit stranu a občas se bude muset vžít do role *utěšitele*, což je ostatně součástí poslání advokátů. Další nepřehlédnutelný prvek spočívá ve zhodnocení erudice soudců a auditora a v prověření, zda ten který soud vykonává právní praxi v souladu s učením církve a s ustálenou právní praxí římské roty.

Kdykoliv se má přistoupit – pro obtížnost případu, a to jak podle práva, tak podle skutečnosti – k představení většího počtu pochybností,²⁹ budme pečliví a představme je uspořádaně, počínaje od těch nejdůležitějších, jak je stanoveno v kán. 1493, jestliže stojíme tváří v tvář skutečností, jež nelze souhrnně představit pod společnou formulací sporu.³⁰

Jakého chování je třeba se vyvarovat

Kodex, přebíraje římské právo, charakterizuje s velkou jasností různá zneužití a provinění advokáta, jichž je třeba se v nejvyšší míře vyvarovat: *emptiolitis*, *pactum de palmario*, *pactum de quotatilis*, jak stanoví kán. 1488 § 1, jakož i upření soudních kauz „oprávněným soudním tribunálům, aby je jiný tribunál projednal s větší velkorysostí“ (kán. 1488 § 2).³¹ Jinou otázkou je zamezit zneužití práva na obhajobu,³² k němuž dochází v rámci snah o prodlužování procesu,³³ zvláště prostřednictvím předkládání nesouvisejících otázek, které „ať nejsou lehkomyšlně předkládány ani přijímány“ (IDC 218).³⁴

Povinností soudce je bdít nad tím, aby nedocházelo k podobným přestupkům, a v případě snahy o obstrukce se soudce nesmí bát podobné pokusy odmítnout, zvláště jsou-li nepodložené.³⁵ Právo nám nabízí řadu nástrojů, které musí být od pracovníků v církevním soudnictví správně uznané a spravedlivě aplikované, neboť toto právo, jak správně upozorňuje IDC 68 § 5, nemůže být popřeno „na základě úkonů provedených v souladu se zákonem“. Je třeba upřesnit, že ostatní strany, nepřímou začleněné do podobného zneužití – jako jsou druhá strana, obhájce svazku nebo ochránce spravedlnosti, je-li předvolán – jsou povinny nezůstat potichu jako nečinní

diváci, ale musejí spolupracovat na díle ověření pravdy tak, že se podobnému jednání vzepřou prostřednictvím námitek a/nebo jiných patřičných nástrojů, aby se při respektování principu zákonnosti znovu nastolila rovnováha procesního vyšetřování, jak je stanoveno v kánonech 1491 a 1493. Tak není do úkolu odmítnout podobné otázky zapojen pouze soudce a/nebo soudní senát – kteří se samozřejmě v každém případě, je-li to striktně nezbytné, nesmějí vyhnout ani využití patřičných disciplinárních nástrojů, počínaje napomenutím a konče suspenzí,³⁶ přičemž nelze vyloučit ani oznámení soudnímu tribunálu Apoštolské signatury, byla-li již daná kauza uzavřena.

Procesní strategie

Nejlepší procesní strategie spočívá v tom, může-li patron upřímně shledat nejen to, že mu strana, kterou zastupuje, sdělila pravdu, nýbrž i to, že tuto pravdu vypověděla v rámci procesu; dále musí bdít nad tím, aby také důkazné prostředky směřovaly k tomuto a ne k jinému cíli.³⁷ Pokud bychom se setkali s tím, že některá ze stran a/nebo určití svědkové překračují práh soudu nikoliv s cílem hledat pravdu, nýbrž se snahou dosáhnout spravedlnosti podle svých vlastních představ, Písmo svaté upozorňuje syny světla, aby byli opatrní jako hadi – čímž se samozřejmě nepopírá požadavek na dodržování principu zákonnosti...

Ponechme stranou deontologickou povinnost, která by v podobných případech měla motivovat a vést advokáta k tomu, že se vzdá svého mandátu, a připomeňme, že u církevních tribunálů se věhlas uznává a buduje mimo jiné i prostřednictvím samotného procesního jednání. Tento věhlas by ovšem mo-

hl nepřímou ovlivnit hodnocení určité kauzy, například v situaci, kdy je postoj obou stran v nenapravitelném protikladu.

ČÁST DRUHÁ

*Soudní výsledky*³⁸ – *normativní, deontologické a disciplinární aspekty*

Místo, kde výslech probíhá

Výsledky zpravidla probíhají v sídle církevního soudu, které musí být otevřeno ve stanovených hodinách a musí disponovat vhodnými sály a vybavením.³⁹ Je samozřejmě možné provádět je i na jiných místech, a to ze spravedlivého důvodu (IDC 162 § 1), zvláště pak v případě osob, pro které by bylo buď z důvodu velké vzdálenosti, nemoci či jiné překážky nemožné nebo velmi obtížné dostavit se do sídla soudu (IDC 162 § 3), samozřejmě při zachování ustanovení čl. 29 a 51. Kardinálové, patriarchové a biskupové ovšem, spolu se všemi, kteří se podle legislativy své země těší podobné výsadě, mají být vyslýcháni na místě, které sami určí (IDC 162 § 2). Je třeba upřesnit, že pokud soudce provádí výslech na území vlastní diecéze nebo biskupské konference, nepotřebuje k tomu dovolení místního biskupa ani moderátora církevního soudu – podle toho, zda je v místě zřízen diecézní nebo regionální církevní soud; v opačném případě si musí vyžádat souhlas v souladu s ustanovením IDC 85.⁴⁰ Kdykoliv by se přistoupilo k soudnímu výsledku bez povolení kompetentní autority, je tento výslech nedovolený, avšak zůstává platný. Nedovolenost soudního výsledku nenastává v případě, když by byl proveden v sídle jiného diecézního či regionálního soudu, neboť dostatečnou garancí je souhlas kompetentního soudního vikáře, který tvoří *unum Tribunal* s biskupem

(kán. 1420 § 2).⁴¹ Výslech, který by byl proveden mimo kompetentní sídlo, by ovšem podle kán. 127 § 2 č. 2 mohl být žalovatelný pro neplatnost, kdykoliv by se soudce nezeptal stran na jejich postoj k této skutečnosti, jak je výslovně předepsáno normou (IDC 85 § 2). Upřesněme rovněž, že rozsudek, který by byl stížen napravitelnou neplatností (kán. 1622 č. 5), je sanován po třech měsících od svého vynesení, jestliže nebyla napadena samotná jeho neplatnost (kán. 1623).

Nutnost a právo na přítomnost na místě samém při procesu vyšetřování

Článek 86 Instrukce *Dignitas connubii* jasně předepisuje, že v místě, kde probíhá výslech, „mohou být přítomni pouze ti, jejichž přítomnost stanovil zákon či soudce jako nezbytnou pro průběh procesu“. Norma tedy stanoví jako základní kritérium pro přístup lidí do sálu, v němž probíhá výslech, princip *nezbytnosti*, zmírněný dvojím kritériem ustanovení práva a rozhodnutí soudce. Tato norma ochraňuje základní principy, na nichž je založeno právo na přítomnost v sále, kde probíhá výslech, v průběhu řádného sezení soudního tribunálu.

Princip ustanovení práva

Z právního úhlu pohledu nejen že mají právo, nýbrž je nezbytné, aby byli přítomni vyšetřující soudce (nebo auditor, popř. jiná osoba určená *ad actum*), notář (IDC 166) a osoba, která má být podrobena výslechu: toto ustanovení vychází z *natura rei*, neboť tyto lidé patří mezi tzv. podstatné prvky výslechu s odvoláním na kán. 124 § 1; přítomni by měli být – ale není to nutné *ad essentialiam*⁴² – obhájce svazku, ochránce spravedlnosti, byl-li předvolán, a advokát,⁴³ popř. jeho zástupce,

jestliže to bylo výslovně uvedeno v pověřovací listině.

Je nutné upřesnit, že advokáti mají právo být přítomni v místě výslechu z poněkud jiného důvodu, tj. aby mohli vykonávat právo na obhajobu, a – jak připomíná papežské magisterium a s ním i ustálená praxe Římské rotý – pro správný výkon práva na obhajobu není vyžadována obhajoba jako taková, nýbrž konkrétní možnost pro její výkon.⁴⁴ Kán. 1433 popisuje a stanoví – na základě tohoto principu – neplatnost úkonů pouze tehdy, jestliže obhájce svazku a ochránce spravedlnosti nebyli *předvoláni* a jestliže v tomtéž kontextu *skutečně nezasáhli* do projednávání dané kauzy před vynesením rozsudku. Toto ustanovení nepřímou potvrzuje, že přítomnost těchto osob u výslechu není podstatným prvkem těchto výslechů, a zároveň se tím popírá, že by opomenutí předvolat je, popř. jejich nepřítomnost při výslechu, znamenaly upření práva na obhajobu. Sledujeme-li tuto hermeneutickou linii kodexu, potvrzenou též právní praxí Římské rotý,⁴⁵ docházíme k závěru, že nejsme oprávněni rozšiřovat tato kritéria i na advokáty a že nelze aplikovat neplatnost na situaci, kdy dochází k nevyrovnanému jednání mezi veřejnými a soukromými stranami v případě, v němž bychom chtěli jako odůvodnění aplikovat ustanovení IDC 159 § 1.⁴⁶

Z našich dosavadních úvah – s přihlédnutím k tomu, že *normae specificae, quae regunt notificationem nominum testium* (cf. *can. 1554*), *sub nullitate nullo modo obligant* [specifické normy, které regulují sdělení seznamu svědků (srov. kán. 1554), žádným způsobem neevokují možnost neplatnosti]⁴⁷ – se zdá být oprávněné vyvodit, že právo být přítomni u výslechu vede k deontologické povinnosti pečlivě si hlídat, kdy proběhne vý-

slech, abychom se vážně nezpronevěřili své vlastní službě (*munus*). Z toho vyplývá právo – vykonávané soudcem – veřejných i soukromých stran, aby se *dozvěděly* o zahájení vyšetřovací fáze, nikoli však na to, aby jim byly *sděleny* termíny jednotlivých sezení. Je tudíž dostačující, aby jim byl v jakémkoliv okamžiku garantován a umožněn přístup k rozvrhu výsledků; v této optice je však o to zřejmější, že je třeba oznámit termíny sezení, včetně jejich případných změn, a kdykoliv by to někdo dodatečně od tribunálu očekával, je třeba to chápat výlučně jako službu navíc, popř. jako usnadnění principu procesní ekonomie. V této perspektivě proto není možné obvinít z neplatnosti výsledků nebo rozsudek na základě kánonu 1620 číslo 7, nebo v případě rozsudku ve smyslu kánonu 1622 číslo 5.

O to více je třeba upřesnit, že za upření práva na obhajobu není možné považovat skutečnost, jestliže je soudní kalendář rozvržen bez ohledu na požadavky samotných soukromých nebo veřejných stran; to se opírá o princip *předvolání*, jenž přiznává všem právo *odpovědět* (IDC 163 § 2), s čímž je implicitně spojena též povinnost dostavit se k soudnímu jednání v den a v hodinu, jež byly stanoveny soudním tribunálem: veřejné i soukromé strany jsou předvolány přímo soudcem, obhájci soukromých stran se předvolávají podřízeným způsobem, protože podléhají svému pověření. Ve zdravé a vyrovnané dialektice mezi veřejnými stranami a obhájci na jedné straně a vyšetřujícím soudcem na straně druhé nic nebrání tomu, aby byly zveřejněny také důvody i obtíže, vedoucí k nemožnosti dostavit se ke slyšení; soudce si však i nadále uchovává svou svobodu rozhodnout s přihlédnutím k okolnostem daného případu a k principu procesní ekonomie jak vzhledem k dané

kauze, tak s ohledem na počet kauz, které mu byly svěřeny. Proti dekretu o odmítnutí, vydanému vyšetřujícím soudcem, je možné podat odvolání bez odkladného účinku k soudnímu senátu (IDC 221 § 1),⁴⁸ avšak je třeba důkladně zvážit, zda je to vhodné a podložené; jinak by mohlo dojít k odmítnutí samotné žádosti a – v širším rozměru – k narušení principu procesní ekonomie a ke zneužití práva na obhajobu formou excesu.

Princip soudcova úsudku

V soudní síni mohou být přítomny i jiné osoby, kromě těch, jejichž přítomnost je stanovena ze zákona. Rozhodnutí v této oblasti je velmi delikátní a spadá do výlučné kompetence soudce, vedoucího výsledků, protože „kanonická norma je nepříznivě nakloněna k přítomnosti veřejnosti nebo cizích osob na soudních sezeních“,⁴⁹ což je znovu zdůrazněno v IDC 86, kde se s odvoláním na partikulární zákon ještě více omezuje míra určitého veřejného rázu při soudním řízení. Kánon 1470 § 1 tato slova velmi pozorně upřesňuje a vyvažuje⁵⁰ a jako kritérium, které ovšem musí zůstat podřízeno principu zákonnosti, uvádí *nutnost pro průběh procesu*.

Máme za to, že pro správnou aplikaci principu zákonnosti se vyšetřující soudce musí držet předpisů kán. 1608 § 3 a 1527 § 1; shromažďování vyšetřovacích aktů musí provádět podle principu důkazní váhy, jak to poznává díky svému vzdělání a svědomí. Proto bude respektovat obvyklé schéma důkazního řízení, upravené podle ustálené právní praxe římské roty, podle okolností daného případu a především podle kritéria dovolenosti a vhodnosti důkazu, přičemž není vyloučeno, že využije vhodných nástrojů pro odstranění případných pochybností, jež zabraňují, aby

daná výpověď odpovídala kritériím z kán. 1572. Jsme přesvědčeni, že vyšetřující soudce bude moci správně zastávat svoji službu (*munus*) jen tehdy, bude-li se držet kritérií stanovených kodexem a zdůrazněných v instrukci *Dignitas connubii* všude tam, kde ho vybízí ke snaze zamezit vynesení závažně nespravedlivého rozsudku. Na základě těchto principů je možné ospravedlnit soudcovy případné zásahy ve formě požadavků *ex officio* nebo znovuotevření vyšetřovací fáze po vynesení závěrečného dekretu v dané kauze (kán. 1542 § 2; 1600 § 1 č. 3; IDC 71 § 2; 239 § 1 č. 1), s ohledem na kritéria stanovená kánonem 1645 § 1 čísla 1–3.

V této naší interpretaci se cítíme být podpořeni kritérii uvedenými v IDC 172, která regulují skutečnost využití služeb překladatele.

Některé případy, kdy je či není možné vyloučit někoho z jednání

Soudce může poslat mimo soudní síň patrona, obhájce svazku a ochránce spravedlnosti, kdykoliv by se dopustili chování vážně narušujícího jednací řád nebo respekt k soudnímu tribunálu (kán. 1470 § 2; DC 75 § 1; 87; 111 § 1).⁵¹ Proti soudcovu rozhodnutí je možné se odvolat (bez odkladného účinku) k soudnímu senátu, přičemž toto odvolání může být odmítnuto *in limine*, postrádá-li oprávněnost. V tom případě není možné žalovat výsledek z důvodu upření práva na obhajobu, a to jak na základě již představených důvodů, tak z důvodu, že advokátovi a veřejným stranám byl umožněn výkon jejich práv, ale oni toho nevyužili způsobem, který je stanoven zákonem a zásadami soudní deontologie. Ve vztahu k advokátovi je možné požadovat kompenzaci způsobených škod.

Aby soudce zamezil nějakému skutečně vážnému nebezpečí, může vybídnout patrona, obhájce svazku a ochránce spravedlnosti, aby odešli ze soudního sálu, kdykoliv by o to spontánně požádala jedna ze stran nebo některý svědek. Soudce však musí vyhodnotit okolnosti daného případu podle svého vzdělání i svědomí a je lépe, když tyto okolnosti poznamená do svého dekretu⁵² – proti němuž se striktně vzato nelze odvolat⁵³ – přičemž vezme v potaz také právo na *ius ad intimam* strany nebo svědka spolu s nutností garantovat jim nezbytný klid duše, aby při výslechu mohla zazářit objektivní pravda. Upozorníme ještě na to, že tento postup může soudce umožnit pouze jako krajní *ratio*, a to výlučně v rámci shromažďování důkazů, nikoliv pro uklidnění momentálního napětí. O všech těchto krocích je třeba učinit patřičnou zmínku v protokolu (IDC 174) a je nutné zachovávat ustanovení IDC 230 a 234. Sporná strana se může odvolat k témuž soudci, který tento dekret vydal, a v případě odmítnutí se může ve smyslu IDC 221 § 1 obrátit na soudní senát.

Pokud by soudce poslal mimo soudní síň patrona, obhájce svazku nebo ochránce spravedlnosti z nespravedlivého nebo nelegálního důvodu, mohlo by se jednat o přečin spočívající ve zneužití moci s následnou možností oprávněného odvolání k soudnímu senátu a s možným následkem v podobě odvolání soudce z jeho úřadu; i v tomto případě je možné požadovat náhradu vzniklých škod. Jestliže by k podobnému případu došlo, je více než vhodné vyžádat si nový výsledek, a to i v případě, že by nebylo možné domoci se prohlášení neplatnosti předchozího výslechu z důvodu upření práva na obhajobu.

Kdykoliv by soudce odmítl nějakou otázku

ze strany soukromých i veřejných stran nebo by nebral ohled na jejich dotazy, samo o sobě by to neznamenal neplatnost daného výsledku ani z důvodu nedostatku podstatných prvků podle kánonu 124 § 1, ani pro upření výkonu práva na obhajobu. Pak by ovšem bylo velmi obtížné stanovit, jaká je vlastně povaha daného případu, co se týká jeho typologie. Je tedy lepší požadovat uskutečnění nového výsledku, a pokud by byl tento požadavek odmítnut, obrátit se na soudní senát. Upřesněme, že soudcovy otázky mají charakter čistě výkonných dekretů, protože se proti nim *tout court* nelze odvolat k soudnímu senátu (IDC 221 § 1), jestliže se dříve nestaly předmětem určitého dotazu. To samé platí i pro odmítnutí přílišného počtu důkazů, zvláště v situaci, že jejich cílem je prodlužovat soudní jednání (IDC 157 § 3). Soudce se nesmí bát vykonávat svůj úkol moderátora soudního řízení, ale musí přitom kompetentně a obezřetně zachovávat zákony.⁵⁴

Ucelený přehled norem týkajících se odvolání k soudnímu senátu; jak zamezit zneužití výkonu úřední moci nebo práva na obhajobu

Během soudního výsledku by se mohly objevit různé otázky, související s výsledkem: jak ho vést, jakým způsobem klást otázky, jak se chovat k dotazovanému a obecně k lidem přítomným v aule, a další dotazy týkající se shromažďování důkazů. Právo v této oblasti nabízí jediný opravný prostředek, a tím je odvolání se (bez odkladného účinku) k soudnímu senátu, ohledně obsahu a procedury dané kauzy, aby byla potvrzena oprávněnost soudcova (auditorova) jednání a jeho rozhodnutí, popřípadě předložení vlastního *remonstratio* kompetentní autoritě, aby za-

jistila výkon spravedlnosti, nevyjímaje odvolání soudce z kauzy.⁵⁵ Toto odvolání není bezprostřední, ale vyžaduje zvláštní proceduru a patřičný čas; to znamená, že strana je mezitím nucena snášet (je-li odvolání podloženo) nepřipravenost, ne odbornost nebo povrchnost soudce a/nebo advokáta či obhájce svazku, protože tuto otázku není možné vyřešit ihned.

Odvolat se k soudnímu senátu se žádostí o prohlášení neplatnosti určitého výsledku, je-li to oprávněné, je vždy možné a odpovídá to právu; ovšem zároveň se tím otevírají otázky, zda v tom nejsou nechtěně zapleteny čistě osobní dojmy nebo prožitky (např. pocit urážky), jimž chybí jakýkoliv právní podklad. Právě zde se musí osvědčit lidská zralost pracovníků soudního tribunálu a obhájců, kteří musí vynikat hlubokou rovnováhou v emocích i v úsudku, jakož i hlubokou intelektuální povětivostí. Kromě odvolání se k soudnímu senátu je možné využít dalších nástrojů, např. požádat o nový výsledek strany nebo svědka, zvláště za předpokladu, že předseda senátu není zároveň vyšetřujícím soudcem; dále je možné požádat o jmenování jiného vyšetřujícího soudce nebo auditora. Advokát i obhájce svazku pak musí být velmi opatrní, aby nerisikovali, že se dopustí zneužití výkonu práva na obhajobu,⁵⁶ nad čímž má ovšem bdít předseda dané kauzy (IDC 46 § 2 č. 4).

Osoby přítomné v sále

Vyšetřující soudce nebo auditor

Ohledně osob pověřených shromažďováním důkazů lze rozlišit dvě různé postavy: vyšetřujícího soudce a auditora, popř. jinou osobu pověřenou kompetentní autoritou. Jako *vyšetřující soudce* je definován soudce, který je jakožto člen soudního senátu pově-

řen moderováním a vedením vyšetřovací části procesu; musí tudíž vykazovat náležitost stanovené právem (IDC 43–44); touto službou mohou být pověřeni i předseda soudního senátu nebo zpravodaj (IDC 46–47).⁵⁷ Jako *auditor* je definován člověk jmenovaný předsedou senátu z osob schválených pro tuto službu diecézním biskupem (IDC 50 § 1–2); předvídá se též možnost auditora ad actum (IDC 51). Na základě soudcova pověření může shromažďovat důkazy; může též rozhodnout, jaké důkazy a podle jaké metody bude shromažďovat, popř. zaujmout určité rozhodnutí, objeví-li se nějaká kontroverze (IDC 50 § 3).

Výběr vyšetřujícího soudce nebo auditora musí být velmi obezřetný, neboť tento člověk musí mít veškeré kvality pro správné plnění svého úkolu (IDC 35; 43; 50 § 2), musí se opírat o dostatečnou lidskou zralost a přiměřenou psychologickou zralost a musí disponovat právní erudicí, a to jak *de ritu a de merito*, tak vzhledem k projednávané kauze.⁵⁸

Vzdělání této osoby musí být dostatečně kvalifikované s ohledem na úkol, který má plnit, a přestože není předepsán žádný minimální či maximální věkový limit, je vhodné, aby k tomuto úkolu nebyly vybírány osoby ani příliš mladé, ani příliš staré – musí se totiž zamezit tomu, že bude tento člověk příliš přetížený, a zároveň zamezit nebezpečí, že vyšetřovací proces bude proveden nesoudržitým nebo netečným způsobem; každý, kdo se prakticky setkal s touto prací, ví, kolik psychické i fyzické energie je třeba vydat během jediného sezení.

Lidská zralost dovolí soudci, aby vedl výslech i celou vyšetřovací fázi s tím, že vůči sobě i ve vztahu k druhým zaujme z psychodynamického úhlu pohledu asertivní jednání; vzhledem k tomu, že je třeba respektovat

práva vlastní i práva ostatních, je nutné vyhnout se agresivním nebo pasivním postojům; vhodná psychologická průprava navíc pomůže soudci pochopit základní prvky výslechu a správně interpretovat ty prvky, které zde chybí, s pomocí psychologického procesu označovaného jako *psychologie svědectví*⁵⁹; také znalost řeči a neverbální komunikace má značný význam pro důkazní cíle.

Asertivní chování, jež je ovocem integrace lidské zralosti a vhodné psychologické průpravy, se v rámci dialogu mezi stranami a soudcem proměňuje ve schopnost jednat a udělovat výjimky v rámci ustanovení práva. Pod tímto zorným úhlem se jasně ukazuje, že tuto hlubokou a harmonickou průpravu nemůžeme považovat za méně důležitou, než je právní erudice, a to jak *de ritu*, tak *de merito*. Tyto úvahy ostatně nabývají o to většího významu – nejen deontologického, ale i pastoračního – uvážíme-li, že vyšetřující soudce a auditor jsou v podstatě tím církevním úřadem, který zprostředkovává kontakt věřícího se soudním senátem.

V poslední řadě není možné ponechat stranou ani to, že vyšetřující soudce nebo auditor musí být vybaven vzdálenou i bezprostřední přípravou týkající se dané kauzy, což obnáší nejen znalost základních prvků dané kauzy, nýbrž – a to v prvé řadě – erudici ohledně právní doktríny i kanonické praxe, což mu dovolí převést do právních kategorií prožitky, které budou představeny v rámci výslechů, a správně rozlišovat mezi obyčejnými událostmi a *právně významnými událostmi*. Tento prvek má zásadní význam nejen pro to, aby bylo možné sepsat protokol o výslechu v takové podobě, jež bude mít dostatečnou váhu z důkazního hlediska, ale též proto, aby byla poskytnuta patřičná pomoc stranám i svěd-

kům, když ve světle právní závažnosti popisují, rozlišují a dekodují ty události nebo postoje, jež by jinak interpretovali výlučně na základě kritéria psychologické a emotivní závažnosti. Soudcova lidská zralost tedy ovlivňuje i tento aspekt a přispívá k tomu, aby byl protokol sepsán co možná nejobjektivněji a aby se zaměřoval na to, co je podstatné.

Strana, svědek nebo znalec

Strana, svědek nebo znalec musí být dostatečně vybaveni, co se týká vzdálené i blízké připravenosti týkající se dané kauzy, není jim však dovoleno znát předem obsah otázek (IDC 170 § 1) ani si do soudní síně nemohou přinést žádné poznámky (IDC 171) s výjimkou znalce, který může nahlížet do svých poznámek v případě, že vysvětluje svůj znalecký posudek (IDC 171); tyto poznámky může znalec číst, i když s sebou nemá znalecký posudek, přičemž ale musí prezentovat prvky vyjadřující jeho znalecký úsudek, s nímž mohou být ostatní seznámeni i v momentu výslechu; to je jednak v souladu s mens kánonu 1566, ale kromě toho je tím znalci umožněno, aby byl jasnější a objektivnější. Jestliže pak „jsou poznámky, týkající se nějaké složité záležitosti, jasné a dobře připravené, nic nebrání tomu, aby je soudce přiložil k protokolu výslechu jako jeho integrální část; totéž lze udělat i s případnou písemnou zprávou, připravenou některým ze svědků.“⁶⁰

Před začátkem výslechu může patron vyžvat strany či svědky, které zastupuje, k popřemýšlení nad tím, co prožili, aby tak soudce mohl zachytit právně důležité skutky. Není obtížné si představit, že tento argument je velmi delikátní, protože je třeba dbát na to, aby nedošlo ke znevážení důkazů. Je otázkou obhájcovy intelektuální cti a profesionální

deontologie pomáhat lidem, které zastupuje, aby se jejich výpověď co nejlépe shodovala se skutečností.⁶¹

Notář

Výslech provádí soudce v přítomnosti notáře (IDC 166), který pod soudcovým vedením vypracovává písemnou odpověď (IDC 173 § 1). Budiž poznamenáno, že IDC obsahuje vzhledem ke kánonu 1567 § 1 dodatek *sub ductu iudicis*, přičemž se zde neobjevuje výraz „tak, jak soudce diktuje“ z článku 129 *Provida mater*. Jelikož nebylo upřesněno, jakým způsobem to má probíhat,⁶² zdá se být oprávněné rozumět pod tímto pojmem jak přímý diktát ze strany soudce, tak v širším smyslu vedení, kdy notář vypracuje stručný zápis, který pak musí být schválen soudcem. Pokud bychom k tomu přistupovali ještě volněji, lze říci, že v extrémním případě by nebylo považováno za neoprávněné, když by soudce ve výjimečných a omezených případech dovolil určitému svědkovi, aby sám nadiktoval určité části své odpovědi. V tom případě je ale nutné brát ohled na svědkovy kvality, na složitost kauzy a projednávané materie a na druhé straně je třeba si být vědomi nebezpečí, že se tak soudce dopustí nepřesností; jako příklad můžeme uvést situaci, kdy určitý znalec vypovídá v rámci řešení velmi složité a specifické problematiky. Zdá se proto, že diktování se v této souvislosti zásadně příliš neliší od použití poznámek, jak to předvídá IDC 171. I když je každopádně vhodnější, aby tento zápis diktoval soudce, je možné využít i tohoto druhého způsobu, avšak rozhodnout a dovolit, aby se takto postupovalo, je úkolem soudce, který nesmí připustit, aby docházelo k úkonům, jež jsou svévolné nebo se vymykají podřízenosti soudnímu tribunálu.

Notář musí plnit úkoly, které jsou mu stanoveny zákonem (IDC 174), a bezprostředně vypracovat protokol, do něhož zachytí „přesná slova výslechu, aspoň co se přímo týká materie soudního procesu“ (IDC 173 § 1). Tento článek poukazuje – na druhé straně – na to, že při zapisování a interpretaci toho, co bylo řečeno a co se netýká materie soudního sporu, existují určitá omezení. Z tohoto důvodu by notář, který by zjistil, že vyšetřující soudce či auditor neuvádí věrně slova týkající se podstaty soudního řízení, měl jednat oprávněným způsobem tak, že soudcův diktát přestane sledovat; celá záležitost by měla být předložena předsedovi dané kauzy nebo soudnímu vikáři, aby byla vyřešena pod jeho vedením. Z toho důvodu se jeví jako vhodné, aby měl notář kromě technického a profesního vzdělání také přiměřenou právní erudici, takže i on bude schopen sledovat soudce a pomáhat mu při vyhodnocování právních faktů. Občas se totiž může stát, že soudce – např. pro únavu – opomene nějakou skutečnost, která by se mohla jevit jako důležitá nebo rozhodující. Z těchto důvodů má být notář přiměřeně seznámen s danou kauzou nejen tak, že zná její akta, nýbrž že si je vědom i stanoveného jádra sporu a důkazních schémat. V tomto ohledu pak může být hodnotným pomocníkem samotného soudce při shromažďování důkazů. Jelikož notář pracuje pod soudcovým vedením, nemůže jednat samostatně podle svého vlastního uvážení, ale musí se pohybovat výlučně v hranicích, které mu soudce nebo řád soudního tribunálu vymezují.

Obhájce svazku a ochránce spravedlnosti

Požadavky, které musí splňovat obhájce svazku a ochránce spravedlnosti, jsou uvede-

ny v IDC 54, zatímco článek 35 upřesňuje, jaké povinnosti mají všichni pracovníci soudního tribunálu. Při konkrétním pohledu uvedeme, že obhájce svazku je vybízen k předložení důkazů, námitek a vyjádření jakéhokoliv druhu, jež jsou – s ohledem na pravdu – v souladu s ochranou manželského pouta (IDC 56 § 3; §5 tuto otázku ještě lépe upřesňuje); nesmí tedy nikdy jednat tak, aby napomáhal neplatnosti, avšak může se odvolat na spravedlnost soudního tribunálu (IDC 56 § 5).⁶³

Ochránce spravedlnosti musí zasáhnout, je-li manželství zpochybňováno podle čl. 92 č. 2 (IDC 57 § 1),⁶⁴ a má přitom tatáž práva jako žalující strana (IDC 58); musí také zaregistrovat na soudcův dekret *ex officio* nebo na vyjádření obhájce svazku či jedné ze stran, jedná-li se o respekt k procesnímu zákonu, a to především jedná-li se o neplatnost nějakých úředních úkonů nebo námitek (IDC 57 § 2).

Co bylo řečeno o soudcích ohledně lidské zralosti, psychologické, právní erudici a blízké znalosti dané kauzy, je třeba vztáhnout i na obhájce svazku a ochránce spravedlnosti, kteří – poněvadž jsou považováni za strany – mají právo účastnit se výslechu a předkládat otázky (IDC 164) podle svého *munus*, samozřejmě s ohledem na výše uvedené požadavky kanonického práva; navíc mají právo v jakémkoliv okamžiku nahlížet do akt dané kauzy, a to i do těch, která podléhají utajení, vždy však pod dohledem soudce (IDC 159 § 1 č. 2; 229 § 3; 230, 231 a 234).

Advokát

Přestože v kanonickém učení je tato skutečnost diskutována, považujeme za správné, že pouze advokát – nikoliv prokurátor – může být přítomen v soudní síni,⁶⁵ a to na zákla-

dě specifického úkolu obhajoby, který advokát plní; zatímco prokurátor zastupuje stranu – přesněji řečeno předkládá žádost nebo odvolání k soudnímu tribunálu, přijímá zprávy a seznamuje stranu se stavem kauzy, avšak netýká se ho to, co je obsahem obhajoby (čl. 10 § 2 IDC), advokát má chránit práva strany (čl. 104 § 1 IDC) a jeho vlastním a výlučným úkolem je vše, co se týká obhajoby (čl. 104 § 2 IDC).

Co bylo řečeno o soudcích ohledně lidské zralosti, psychologické, právní erudici a blízké znalosti dané kauzy, je třeba vztáhnout i na advokáta, byť je třeba to interpretovat ve světle objektivní obhajoby. Je nutné upřesnit, že advokáti „poskytnou svým klientům tím lepší služby, čím pevněji se budou snažit setrvat v pravdě, v lásce k církvi a v lásce k Bohu. Vaším posláním je v prvé řadě služba lásce“; jejich činnost, jež je „ve službě církvi“, „má být chápána jako určitá církevní služba. Musí to být služba pro lásku, jež obnáší vydání se a lásku především k dobru těch, kdo jsou bez prostředků, a těch nejchudších.“⁶⁶

Advokát má právo být přítomen u výslechu a v souladu se svým specifickým úkolem navrhnout otázky (IDC 164), má právo v jakémkoliv okamžiku nahlížet do akt kauzy, včetně těch utajených, vždy však pod vedením soudce (IDC 159 § 1 č. 2; 229 § 3; 230, 231 a 234). Nesmí dopředu sdělovat otázky stranám nebo svědkům (IDC 170 § 1), může jim však před výslechem pomáhat, aby si uspořádali vzpomínky, ovšem s jediným cílem – aby se vyjevila objektivní pravda. Zatímco není oprávněn poskytovat soudci informace mimo akta – což by bylo deontologicky nepřijatelné –, zdá se být dovolené – v rámci obhajoby a podle kanonické spravedlnosti – aby měl advokát možnost informovat před výslechem

soudce o fyzickém psychickém, emočním, kulturním atd. stavu dotazované osoby, aby se tak co nejvíce usnadnilo shromažďování objektivních důkazů.

Úvodní fáze výslechu

Normativní dimenze

Úvodní fáze výslechu obsahuje z právního hlediska dva hlavní momenty: zjištění totožnosti dotazovaného a složení předepsané přísahy.

Soudce musí nejprve ověřit identitu dotazovaného (IDC 168). Kanonické ustanovení pro toto ověření nedává žádné specifické normy ani nepředepisuje žádnou závaznou proceduru. Obvykle se využívají osobní dokumenty vystavené státními orgány, není nutné, aby byly předloženy v rámci doby jejich platnosti, ale je nezbytné, aby byly úplné a buď v originále, nebo v ověřené kopii (IDC 184 § 2; 185 § 14; 189-190). Notář musí poznamenat do protokolu osobní data dotazovaného spolu s údaji o dokladu, jímž prokázal svou totožnost. Jestliže soudce dobře zná dotazovaného, postačí, když notář uvede jeho nacionálie a připojí poznámku: *znám soudnímu tribunálu*. Pokud by si dotazovaný zapomněl vzít s sebou osobní dokumenty nebo místo nich předložil jiný dokument nebo průkazku – odlišný od občanského průkazu, cestovního pasu nebo řidičského průkazu, jimiž lze prokázat totožnost – je dovoleno pokračovat ve výslechu pouze pod podmínkou, že dotazovaný co nejdříve doloží potřebný dokument, aby bylo možné potvrdit jeho totožnost. V souladu se státními zákony je možné, aby strana nebo advokát oficiálně potvrdili identitu určité osoby; pro odstranění jakékoliv pochybnosti – zvláště ve sporných řízeních – je ovšem vhodné, aby dotazovaný i v tomto pří-

padě předložil soudnímu tribunálu osobní dokumenty. O všech těchto úkonech musí notář učinit poznámku v aktech (IDC 174).

Soudce musí připomenout dotazovanému povinnost vypovídat podle pravdy s ohledem na čl. 194 (IDC 167 § 1) a dotazovaný před ním musí složit předepsanou přísahu (nebo učinit místopřísežné prohlášení), pokud by tomu ovšem nebránil nějaký závažný důvod; v takovém případě by postačoval slib (IDC 167 § 2); dotazovaný samozřejmě může také odmítnout složit přísahu nebo slib (DC 167 § 3). Podle obvyklé praxe se přísahá na evangelia; u některých tribunálů přísahají klerikové *tacto pectore*.

Soudce se dále musí ujistit, jaký vztah váže svědka se stranami (IDC 168), díky čemuž může pochopit, zda zde nejsou nějaké překážky nebo neschopnosti, o nichž se mluví v čl. 196 (srov. IDC 193 a 195), případně zda nemá dotazovaný povinnost vzdát se výpovědi, jak předvídá IDC 194 § 2). K výpovědi kleriků ve vztahu k výlučně vnějšímu oboru a všech, kdo jsou vázáni úředním tajemstvím, se vyžaduje zproštění od tohoto tajemství; pokud by tato norma byla překročena, soudce by nemohl dovoleně přistoupit ke shromažďování důkazů. Z praktického úhlu pohledu – zvláště tehdy, je-li zproštění od tajemství deklarováno v rámci výslechu – je lepší, aby to bylo sepsáno mimo protokol do zvláštního dokumentu, na který se protokol odvolává, popř. pomocí jiného úředního úkonu, aby bylo možné poslat jeho ověřenou kopii svědkovi, který má být předvolán; to je nutné především tam, kde se jedná o svědka, předvolaného jednou ze stran nebo *ex officio*.

Advokát, který stranu, kterou zastupuje, nikdy předtím nezastupoval v žádném občanském či kanonickém procesu, ale pouze jí po-

sloužil v rámci kanonického poradenství, neupadá do neschopnosti podle kánonu 1550 § 2 číslo 1,⁶⁷ což ovšem neplatí pro toho, kdo danou stranu v nějakém procesu zastupoval – v tom případě dochází k překážce, o níž mluví články 37 a 51 Italského deontologického soudního kodexu⁶⁸ –, výjimku tvoří zastupování v rámci společného mandátu, kde by se tyto výše zmíněné překážky objevily v případě, že by došlo k odstoupení z jednoho z těchto mandátů.⁶⁹

Klerik, který získá nějaké informace ve vnitřním nesvátostranném oboru, může vydat svědectví pouze za předpokladu, že byl zproštěn profesionálního tajemství; klerik, který má nějaké poznatky ze svátostranného vnitřního oboru, nemůže vydat žádné svědectví, neboť se to týká zpovědního tajemství (kán. 983 § 1), a v této věci ho kajícíník nemůže zprostit povinnosti zachovat mlčení; co se pak týká dalších vědomostí získaných při zpovědi, klerik nesmí vydat žádné svědectví, aniž by mu to kajícíník výslovně dovolil, a to tím způsobem, aby nedošlo k žádné „kajícíníkově újmě“ (kán. 984 § 1).⁷⁰ V každém případě, pokud by hrozilo nebezpečí nebo jen pouhé podezření, že by mohlo být porušeno zpovědní tajemství, je klerik neschopen vydat své svědectví.⁷¹

Dynamická dimenze: poznámky psychodynamického a právního rázu

Zkušenost nás učí, že úvodní část vyšetřovací fáze je velmi důležitá pro vytvoření nezbytného klimatu, v němž se daná osoba může dobře cítit, aby byla ochotná ke spolupráci. Rozumí se proto samo sebou, že tomuto setkání musí napomáhat samotné místo a jeho vybavení, jakož i oděv a hygienické předpoklady personálu. Úvodní rozhovory mají kromě odstranění případného napětí umož-

nit soudci, aby se seznámil s charakterem dotazovaného a ověřil si jakým způsobem směřovat a formulovat předepsané otázky; úkolem dotazovaného je naopak ujistit se, že a v jakém smyslu je akceptován, a jak se v důsledku toho má chovat, až bude odpovídat na předložené otázky. Jak jistě chápeme, v této fázi má velký význam lidská zralost a znalost psychodynamických zákonitostí, takže mimo jiné právě proto musí mít vyšetřovatel co nejlepší přípravu.

Připomeňme, že z psychodynamického úhlu pohledu není identita soudce utvořena jeho úřadem, nýbrž jím samým – tzn. způsobem, jak přistupuje ke svému úřadu a jak ztělesňuje spravedlnost (již víckrát se papežský učitelský úřad vyslovil ve smyslu *animovaná [oživená] spravedlnost*), přičemž musí čerpat jak ze své lidské i duchovní zralosti a právnické erudice, tak z povinností a práv svého úřadu. Soudcova moudrost a zralost spočívá v tom, že může spojit formalitu s neformálností – aniž by ovšem opustil svou profesionální identitu – a že dokáže z lidských prožitků a zkušeností vyčíst to, co je nezbytné pro nastolení tohoto kontaktu. V tomto smyslu je tedy úvodní fáze vyšetřování velmi důležitá: není vhodné začít vyšetřování tím, že se okamžitě ponoříme *in medias res* a začneme se ptát na – velmi osobní – informace ohledně náboženského života dotazovaného, které jsou samozřejmě důležité, aby bylo možné přistoupit k předepsané přísaze, aniž bychom s ním nejprve navázali základní kontakt. Než tedy přistoupíme k osobním otázkám, je dobré zaujmout tzv. neutrální postoj a navázat nenásilnou konverzaci, např. o tom, jaké je počasí, nebo o tom, jak probíhala cesta na soudní tribunál. Tato připomínka není banální, neboť dovoluje oběma účastníkům

navzájem se poznat a navázat první kontakt, aby pak mohli sestoupit – je-li to možné – na poněkud hlubší úroveň důvěry; už samotný postoj a tón hlasu jsou prvními nezanedbatelnými prvky mimoslovní komunikace, kterých si soudce musí být vědom jak ve vztahu k sobě, tak ohledně dotazovaného. Z tohoto prvního kontaktu – který se obvykle odehrává podvědomým způsobem a v kratičkém čase – si soudce bude moci odvodit např. to, zda je dotazovaný úzkostlivý, otevřený nebo výmluvný či zamlklý. V této fázi je také vhodné vysvětlit, jakým způsobem bude probíhat vyšetřovací proces: že otázky budou sledovat určitou logiku (popisné a afektivní dějiny stran před jejich zasnoubením, doba zasnoubení, manželství a rozpad jejich vztahu); že bude dotazovaný vyzván, aby upřesnil svou odpověď ohledně toho, jakým způsobem a v jakém časovém rozmezí poznal uváděné skutečnosti, že jeho odpověď musí být úplná a podstatná a konečně že ji soudce stručně zpracuje.

Centrální fáze vyšetřování

Normativní dimenze

Strany, svědkové i znalci mají být vyslýcháni každý zvlášť a odděleně (IDC 156 § 1), ale je možné je konfrontovat, jestliže si ve velmi závažných věcech protiřečí, přičemž je ovšem nutné vším možným způsobem zabránit sporům a skandálům (IDC 165 § 2).

Norma stanoví, že soudce má udat dobu, během níž mají strany – osobně nebo prostřednictvím advokáta – i obhájce svazku představit otázky pro výslech (IDC 164); soudce má vždy právo jednat *ex officio* podle článku 71 (IDC 164). Nezapomeňme, že IDC 164 zrušila předpoklad, podle něhož „jinak budiž tento požadavek považován za promlčený“; v kaž-

dém případě musí soudce dbát na to, aby se příliš neprodložoval čas, v němž je daná kauza projednávána.

Vyšetřování provádí soudce či auditor s nezbytnou přítomností notáře; kromě toho, co je uvedeno v článku 159, mají-li obhájce svazku a advokát jiné otázky, musí je předložit soudci, aby je položil dotazovanému; odlišný postup je možné stanovit partikulárním zákonem (IDC 166). V tomto ohledu je vhodné, aby tyto otázky byly zpracovány písemně; to soudci dovolí uvážit, zda jsou vhodné, aby se zamezilo nebezpečí podsouvat vyšetřovanému cizí myšlenky. Tato praxe, sledovaná některými soudními tribunály, odpovídá předpisům IDC 170 § 1 a zabraňuje tomu, aby se vyslýchaný dozvěděl nějakou otázku dříve, než ji bude formulovat soudce, a to zvláště tehdy, jestliže tento dotaz neodpovídá požadavkům vyjádřeným v IDC 169.

Obsah otázek má být stručný, přízpůsobený inteligenci dotazovaného a v otázkách nemá být spojeno více prvků dohromady; dotazy nesmějí být úskočné, záludné ani sugestivní, je třeba se vyhnout jakýmkoliv urážkám a konečně je nutné, aby se dotazy týkaly projednávané kauzy (IDC 169).⁷² O tato základní kritéria se opírá i to, zda soudce přijme nebo odmítne určitou otázku, předloženou advokátem nebo obhájcem svazku. I když otázky nemají být předem sdělovány dotazovaným (IDC 170 § 1), může soudce za zvláštních okolností vyjít vstříc dotazovanému tím, že mu dopředu sdělí určitý bod, ovšem po uvážení, že to nemůže obnášet žádné nebezpečí (IDC 170 § 2). Odpověď budiž písemně zachycena notářem pod vedením soudce (IDC 173 § 1); je nutné, aby zápis odpovědi obsahoval přesný záznam slov výslechu, aspoň co se týká podstatných údajů pro soudní proces (IDC

173 § 1) a je dovoleno používat magnetofon nebo jiný analogický přístroj, přičemž odpovědi pak musí být přepsány⁷³ a – je-li možné – podepsány těmi, kdo tuto výpověď složili (IDC 173 § 2).⁷⁴ Co se pak týká „výslechu po telefonu nebo prostřednictvím dopisu, může to být oprávněné pouze za zcela výjimečných okolností a zhodnocení těchto výsledků je třeba provádět s krajní obezřetností s ohledem na způsob, jakým byly získány. Co se pak týká právní kvalifikace „affidavit“, tzn. prohlášení soukromých osob, učiněných pod přísahou před občanským notářem, není možné tyto dokumenty považovat za stejně závažné jako veřejná svědectví nebo dokumenty (přínejmenším tam, kde je prokázána veřejná povaha těchto dokumentů), ani jako soudní či procesní akta.“⁷⁵

Povinností dotazovaného je odpovídat ústně, aniž by mohl číst nějaké písemné podklady, s výjimkou vysvětlení obsahu určitého znaleckého posudku (IDC 171); dotazovaný má samozřejmě určitá práva: jako základní princip platí to, že tatáž práva, jaká má soudce, se stávají právy dotazovaného; dále má dotazovaný právo na překladatele (IDC 172), právo neodpovědět v těch oblastech, v nichž se považuje za neschopného odpovědi (IDC 196 § 2), popř. kde je osvobozen od povinnosti vypovídat z důvodu profesionálního tajemství nebo z důvodů osobního zájmu (IDC 194 2 §; 178); na neplnoleté a na ty, kdo mají slabší úroveň myšlení, se pod vedením soudce aplikují zvláštní dispozice (IDC 196 § 1).

Dynamická dimenze: poznámky právní psychodynamiky

Když soudce připravuje otázky, musí brát ohled na prvky stanovené v IDC 169 a na důkazní schéma každého druhu neplatnosti, jež

má svou zvláštní podobu na základě ustálené právní praxe římské roty; otázky tedy musí být artikulovány podle přesného logického pořádku, jenž by mohl mít následující podobu: popisné a afektivní dějiny stran před zasnoubením, zasnoubení, manželství a rozpad vztahu.⁷⁶ Zdá se, že právě toto jsou podstatné prvky, podle nichž je možné zpracovat otázky, aby se týkaly dané kauzy a aby byly v první řadě zaměřeny na důvod neplatnosti; soudci to pak brání před sklouznutím k nemístnostem, když by se dotazoval na příliš intimní a osobní skutečnosti a okolnosti.

Mějme na paměti, že pojem vhodnosti nelze měřit pouze podle toho, co se jako vhodné jeví obecně a konvenčně, nýbrž i na základě subjektivního úhlu pohledu. Právě v tomto směru je třeba docenit empatickou schopnost soudce ve vztahu k dotazovanému, jakož i schopnost vyčíst, čemu je lépe se vyhnout nebo do jaké míry pokračovat v sondování; v tomto ohledu se uplatňuje i právnická erudice – zvláště v problematičtějších případech –, spočívající v umění posoudit, jaký minimální, avšak dostatečný počet důkazních materiálů je třeba nashromáždit. Soudce tedy bude muset aplikovat objektivní kritérium, stanovené kanonickým normou v IDC 169, i aspekt subjektivní, který nacházíme v IDC 178. Pokud by pak dotazovaný odmítal odpovědět nebo by pro něj odpověď znamenala enormní zátěž, bude lepší, když se toto svědectví doplní o poznámku, v níž notář osvětlí, co se odehrálo, aby tím mohl ovlivnit konečný úsudek podle prvků nastíněných v kánonu 1572; tato poznámka může být připojena k veřejným aktům, popřípadě je možné dát ji k dispozici výlučně soudnímu senátu, popř. také obhájci a obhájci svazku.

Když soudce klade otázky a formuluje zně-

ní odpovědi, musí mít na zřeteli požadavky kánonu 1572 a brát ohled na celou výpověď i na kauzu jako takovou. Tak bude schopen dosáhnout objasnění temných míst, poukázat na místa, jež si protirečí, nebo odstranit vzniklé obtíže. To znamená, že se soudce nesmí spokojit s prostou odpovědí, ale musí proniknout po povrch obvyklého způsobu mluvy, překonat obvyklé obranné mechanismy toho, kdo vypovídá, a zkoumat, zda slova „věřím“, „myslím“, „domnívám se“ atd., jsou z důkazního hlediska pouhým vyjádřením mínění, nebo se jedná o dedukci či dokonce o přímou výpověď; stejným způsobem je třeba zacházet s mlčením, popř. s odmítnutím či neschopností odpovědět; to všechno musí notář zaznamenat v poznámce. Tváří v tvář těmto skutečnostem ovšem soudce nesmí zaujmout příliš podezřívavý postoj, ale musí se, zvláště na začátku výslechu, seznámit s tím, jakým způsobem se dotazovaný vyjadřuje a jaké výrazové prostředky používá, aby v důsledku toho dokázal odvodit jejich důkazní hodnotu.

U lidí, kteří obdrželi jen základní úroveň lidské kultury, musí soudce přizpůsobit otázku i jazykové vyjádření zápisu odpovědi jejich kulturní úrovni, aby tak zabránil nechtěnému plagiátorství. Použije-li soudce tatáž slova, jakými se vyjádřil dotazovaný, dočká se od něj docenění, obdivu a důvěry jak k soudci samému, tak k soudu jako instituci, a navíc to pomůže soudnímu senátu, který tak bude moci lépe dojít k morální jistotě. „Rozsudek by mohl být neplatný, jestliže byly v zápisu podstatně změněny odpovědi strany nebo svědka, a to v otázkách týkajících se podstaty soudního řízení.“⁷⁷ Je třeba upřesnit, že i když by bylo extrémně obtížné dosáhnout prohlášení neplatnosti určitého rozsudku na základě

tohoto problému – protože je vždy možné odvolávat se na *error facti* ve výpovědi nebo na přinucení či vážný strach ze strany dotazovaného (kán. 125-126; 1538; IDC 182)⁷⁸ –, v každém případě je deontologicky nezbytné, aby vyšetřující soudce reprodukoval věrně myšlenky dotazovaného i jeho slova *saltem quod attinet ad ea quae iudicii materiam directe attingunt* [především v tom, co se týká záležitostí, jež se přímo týkají materie soudního řízení], přičemž zde můžeme vytušit jistý limit v možnosti rozlišovat, co už nespadá pod toto kritérium. To, co se tedy přímo týká materie soudního řízení, nespočívá čistě v tom, co striktně koresponduje s otázkou po důvodu neplatnosti, ale ve všem, co je v této souvislosti předepsáno důkazním schématem daného typu kauzy, jak to vykrytalizovalo v ustálené právní teorii římské roty.⁷⁹

V této poslední otázce je třeba brát ohled na to, že se občas může objevit opačné nebezpečí, když by se totiž u dotazovaného objevila tendence používat slova v nepřesném smyslu, a to buď pro úzkost okamžiku, nebo pro nedostatečnou zralost dané osoby, jež nedokáže vést dialog s představitelem autority, popř. z důvodu nedostatečného vzdělání dotazovaného; v tom případě by bylo oprávněné a deontologicky správné, aby soudce upravil výpovědi dotazovaného – samozřejmě s jeho souhlasem – tam, kde by slova, jež dotazovaný použil, nedokázala přesně vystihnout jeho myšlenku a záměry.

Výslech provádí soudce, který má proto pravomoc usměrňovat mnohomluvnost a energičnost dotazovaného, nebo ho naopak povzbudit k rozvedení své výpovědi, aby se objevily všechny prvky, kterých si je vědom. I v těchto případech vycházejí na světlo kvality a schopnosti soudce, který musí ovládat

sám sebe a osvědčit svou trpělivost, aby se snažil prokázat co nejlepší službu pravdě.

Co se pak týká bojácných a zakřiknutých osob, soudce se jich po zápisu určité myšlenky může zeptat, zda chtějí opravit nebo doplnit, co bylo nadiktováno; u agresivních nebo nezvladatelných osob může naopak upozornit na to, že *nesmí* opravovat či doplňovat to, co soudce právě diktuje, ale že to mohou učinit na závěr každé nadiktované myšlenky. S tímto posledně zmíněným typem lidí je třeba jednat už od začátku jasně a nekompromisně, aby se zamezilo zbytečným projevům netrpělivosti nebo nepochopení.

Advokát nebo obhájce svazku mohou navrhovat otázky jak před výslechem, tak v jeho průběhu. Úkolem soudce je vyhodnotit, nakoľik jsou tyto otázky příhodné, a proto je lépe, jsou-li předloženy v písemné formě. Advokát a obhájce svazku mohou zasáhnout do jednání na základě soudcova dovolení, přičemž porušení těchto povinností a práv obnáší trestní sankce stanovené zákonodárstvím. Soudce musí rovněž moderovat mimoslovní chování osob přítomných v soudní síni a zamezit veškerým pokusům jakkoliv ovlivňovat dotazovaného.

Závěrečná fáze

Na závěr výslechu je třeba přečíst sestavenou výpověď nebo záznam a dát možnost doplnit, opravit, odstranit či změnit, co bylo vypověděno (IDC 175 § 1). O veškerých změnách budiž učiněna poznámka v protokolu. Je možné znovu provést přísahu, že dotazovaný vypovídal podle pravdy (IDC 167 § 1), přičemž se nepředpokládá – avšak zdá se to být vhodné –, aby byl dotazovaný vázán mlčenlivostí až do chvíle, kdy budou zveřejněna akta dané kauzy; cílem tohoto opatření je zamezit

nebezpečí koluze nebo korupce v případě, že by bylo nutné znovu pozvat k výsledku lidi, kteří jej už absolvovali; k tomu může dojít jak na výzvu strany nebo obhájce svazku, tak z iniciativy soudce *ex officio* (IDC 176).

Občas by se mohlo stát, že některá strana či svědek chtějí znovu projednat svá dřívější tvrzení; mohou to provést buď prostřednictvím písemného dokumentu, zaslaného soudnímu tribunálu, nebo v rámci nového výsledku. Je třeba mít na zřeteli, že obecně vzato není možné považovat tato nová jednání za irelevantní, ale je třeba je posuzovat

ex adiunctis. Obecné tendence právního učení se už po dlouhá léta přiklánějí k tomu, že má být větší věrohodnost přisuzována vyjádřením, jež byla učiněna v přímé souvislosti s výsledkem, zatímco prohlášení uskutečněná s určitým časovým odstupem je třeba brát s jistou nedůvěrou. Z principu však nelze tato posledně jmenovaná vyjádření považovat za nevěrohodná a jejich přijetí je třeba podříditi dvěma kritériím: a) přiměřenému vysvětlení, proč byla představena nová verze dané události; b) stupeň souladu nového prohlášení s ostatními důkazními prvky.⁸⁰

Poznámky

* Překlad písemné podoby příspěvku předneseného 29. srpna 2011 na Kurzu aplikovaného kanonického práva v Perugii.

¹ Na doplnění toho, co zde bude řečeno, lze konzultovat E. ZANETTI, *Consulenza e introduzione di una causa di nullità matrimoniale*, in: Quaderni di diritto ecclesiale (QDE)19, 2006, s. 70–92; TÝŽ, *Conclusioni. Spirito e metodo richiesti ad un operatore pastorale e giuridico nell'accostarsi, nell'approfondire e nel valutare le vicende e le questioni matrimoniali*, in tamtéž 105–110; G. CABERLETTI, *La collaborazione tra pastori d'anime e tribunali ecclesiastici in relazione alle cause di nullità matrimoniale*, in: QDE 20, 2007, s. 415–435; G. P. MONTINI, *La formulazione del dubbio*, in: QDE 20, 2007, s. 436–442

² *Francouzský text*: „Chaque tribunal doit avoir un bureau ou une personne auprès de qui quiconque puisse librement et facilement obtenir un conseil sur la possibilité et la façon de procéder pour introduire le cas échéant la cause de nullité de son mariage“. *Anglický text*: „At every tribunal there is to be an office or a person available so that anyone can freely and quickly obtain advice about the possibility of, and procedure for, the introduction of their cause of nullity of marriage, if such should be the case“. *Španělský text*: „En cada tribunal debe haber un servicio o una persona a los que pueda dirigirse cualquiera, con libertad y fácilmente, para aconsejarse sobre la posibilidad de introducir la causa de nulidad de su matrimonio y sobre el modo de proceder, en la medida en que pudiera haber fundamento“. *Portugalský text*: „Em cada tribunal deve haver um ofício ou uma pessoa a quem qualquer um possa dirigir-se, com liberdade e facilmente, para aconselhar-se sobre a possibilidade de introduzir a sua causa de nulidade de matrimónio e sobre o modo correto de proceder se e quando ela deva ser introduzida“.

³ Pozn. překl. „Budiž nabídnuta nějaká služba, nebo ať je k dispozici nějaký člověk.“

⁴ Pozn. překl.: „Ohledně možností a důvodů, pro něž lze přistoupit k předložení vlastní kauzy neplatnosti manželství, pokud a nakolik je oprávněná.“

⁵ Pozn. překl.: „U každého soudu budiž k dispozici služba, nebo budiž k dispozici nějaký člověk, aby každý člověk mohl svobodně a bez nesnáží získat právní mínění ohledně možnosti a způsobů, jak postupovat, chce-li předložit svou vlastní kauzu neplatnosti manželství, pokud a nakolik je tato žádost oprávněná.“

⁶ D. SALVATORI, *Principi deontologici forensi nella prospettiva del vicario giudiziale*, in: QDE 23, 2010, s. 6–9.

⁷ TÝŽ, *La deontologia professionale per chi opera nell'ambito ecclesiale delle cause matrimoniali: punti fermi del recente Magistero*, in: QDE 23, 2010, s. 342–353.

⁸ Srov. G. P. MONTINI, *Il matrimonio tra acattolici di fronte al giudice ecclesiastico. Alcune note sull'art. 3 §2 dell'Istruzione Dignitas connubii*, in: Periodica de re canonica 99, 2010, s. 627–679. Pro prohloubení této problematiky: L. LORUSSO, *Il diritto matrimoniale proprio dei fedeli ortodossi nella Dignitas connubii*, in: QDE 21, 2008, s. 227–243; G. P. MONTINI, *Come si accerta lo stato libero di un ortodosso sposato civilmente*, in: QDE 21, 2008, s. 244–255; TÝŽ, *La procedura di investigazione prematrimoniale è idonea alla comprovazione dello stato libero di fedeli ortodossi che hanno attentato il matrimonio civile*, *Periodica de re canonica* 97, 2008, s. 47–98; P. BIANCHI, *Dichiarazione di stato libero rilasciate da autorità ecclesiali ortodosse. Una recente dichiarazione del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica*, in: QDE 21, 2008, s. 256–265. Třetí svazek QDE roku 2011 je věnován manželství členů různých náboženství.

⁹ Srov. *Communicationes* 2, 1970; 8, 1976.

¹⁰ Srov. A. JULLIEN, *Juges et avocats des Tribunaux de l'Église*, Roma 1970, s. 291, pozn.1.

¹¹ Aktuálně platná norma: CONGREGATIO PRO SACRAMENTIS, *De processu super matrimonio rato et non consummato*, 20 prosince 1986, in: *Communicationes* 20, 1988, s. 78–84. Na prohloubení: CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Collectanea documentorum ad causas pro dispensatione super «rato et non consummato» et a lege a sacri coelibatus obtinenda*, Città del Vaticano 2004; A. MIGLIAVACCA, *Procedimenti*

amministrativi per lo scioglimento del vincolo coniugale, in: I giudizi nella Chiesa. Processi e procedure speciali, Milano 1999, s. 149–190.

¹² G. TREVISAN, *Il privilegio paolino*. Delineazioni fondamentali del privilegio, in: QDE 20, 2007, s. 343–349; A. GRAUDO, *La volontà della parte non battezzata: oggetto, modalità e conseguenze delle interpellazioni nel privilegio paolino (can. 1144-1146)*, in: QDE 20, 2007, s. 350–362; A. MIGLIAVACCA, *Privilegio paolino: alcuni casi particolari (cf. cann. 1147-1149)*, in: QDE 20, 2007, s. 363–377; TÝŽ, *Modelli e formulari per l'applicazione del privilegio paolino*, in: QDE 20, 2007, s. 395–401; M. VISIOLI, *Il privilegio paolino: una deroga al principio di indissolubilità?*, in: QDE 20, 2007, s. 378–394.

¹³ Aktuálně platná norma: CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei*, in: EAD, *Documenta inde a Concilio vaticano secondo espleto edita (1966-2006)*, Città del Vaticano 2006, s. 563–571. J. KOWAL, *Nuove "Norme per lo scioglimento del matrimonio in favorem fidei"*, in: Periodica de re canonica 91, 2002, s. 459–506; E. BOLCHI, *Lo scioglimento del matrimonio non sacramentale in favorem fidei*. Una presentazione sintetica delle norme procedurali vigenti, in: QDE 20, 2007, s. 299–319; TÝŽ, *Attenzioni giuridico pastorali relative all'avvio della procedura per lo scioglimento del matrimonio in favorem fidei da parte del Romano Pontefice*, in: QDE 22, 2009, s. 7–19; L. SABBARESE – E. FRANK, *Scioglimento in favorem fidei del matrimonio non sacramentale*. Norme e procedura, Roma 2010.

¹⁴ Srov. A. JULLIEN, *Juges et avocats*, s. 291.

¹⁵ „Podklady církevního soudnictví, od žádosti až po dokumenty obhajoby, musí být pramenem pravdy.“ (JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské roty*, 4. 2. 1980, in: AAS 72, 1980, s. 174). Neboť „strany mají právo, aby nebyly uvedeny v omyl prostřednictvím takového rozsudku o neplatnosti manželství, jež by byl v protikladu s existencí opravdu uzavřeného manželství“ (JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské roty*, 18. 1. 1990, in: AAS 82, 1990, s. 875).

¹⁶ Srov. P. CALAMANDREI, *Troppi avvocati*, Firenze 1921, s. 10–12.

¹⁷ Srov. BENEDIKT XVI., *Promluva k Tribunálu římské roty*, 28. 1. 2006, in: AAS 98, 2006, s. 235.

¹⁸ Samo o sobě je podobné chování při rozhovoru neobvyklé a mohlo by vyvolat údiv a v některých případech i uzavřenost. Proto je dobré tyto poznámky omezit na minimum a v každém případě si vyžádat souhlas daného člověka.

¹⁹ Viz náš pokus o syntézu: D. SALVATORI, *La deontologia professionale*, s. 354–359.

²⁰ V této souvislosti mějme na paměti směrnice papežského magisteria. Tamtéž, s. 343–350.

²¹ Srov. B. UGGÉ, *La terminologia non contenziosa dell'istruzione Dignitasconnubii*, in: QDE 18, 2006, s. 364–375.

²² Tento počet je konvenční, neboť samo o sobě bylo prohlášeno, že může dostačovat svědectví jediného svědka, který ovšem musí splňovat některá objektivní a subjektivní kritéria, aby jeho svědectví mělo plnohodnotnou důkaznou sílu: srov. coram Felici, 17. 7. 1952, RRDec., sv. XXXIV, s. 447, č. 2; coram Masala, 14. 12. 1982, RRDec., sv. LXXIV, s. 632, č. 10; coram Funghini, 28. 3. 1990, RRDec., sv. LXXXII, s. 242, č. 4. Tato faktická pozice odpovídá učení apoštolské signatury, jež v jednom restriktu z 10. 11. 1970 s odvoláním na princip, jež nacházíme už v Instrukci Svatého officia z 13. 3. 1868, prohlašuje, že nelze upřít hodnotu plnohod-

notného důkazu, spočívajícímu ve shodném vyznění prohlášení stran v procesu proti hodnotě manželství, pokud je přítomen aspoň jeden svědek, který je prost jakéhokoliv podezření, a pokud se okolnosti, domněnky, indicie i úvahy shodují *ad unum* (srov. X. OCHOA, *Leges Ecclesiae*, IV, Roma 1974, sloupec 5917 a 5963).

²³ Pro spravedlivou aplikaci tohoto principu je třeba brát v potaz učitelství úřad Pia XII., který rozvíjí zásadu *quae singola non prosunt, collectatiuvant* (Promluva k Tribunálu římské roty, 1. 10. 1942, in: AAS 34, 1942, s. 340), doktrinní směrnice ohledně předpokladů (SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Resolutio dubii 1 februarii 1868*, in: ASS 3, 1868, s. 408; SANCTUM OFFICIUM, *Instructio adprobandum obitumali cuius coniugis Matrimonii vinculo 13 martii 1868*, in: ASS 6, 1870, s. 442) i směrnice právní praxe (srov. zvláštní reflexi v coram Pinto decisio diei 22 aprilis 1974, RRDec. sv. LXVI, s. 272–281). Budiž zdůrazněno, že tato praxe nebyla vždy oproštěna od zneužití, srov. SUPREMIUM TRIBUNAL SIGNATURAE APOSTOLICE, «*Praesumptiones Facti*» *pro causis nullitatis matrimonii*. Decretum 13 decembris 1995, in: Periodica de re canonica 85, 1996, s. 531–534. Viz komentář U. NAVARRETE, *Commentario al Decreto delle Segnatura Apostolica sulle cosiddette «presumptions of fact»*, in: Periodica de re canonica 85, 1996, s. 535–548.

²⁴ Povaha dokumentárního procesu proto nemůže být převedena (ani analogicky použita) na řádný sporný proces, týkajícího se manželských kauz, neboť tomu bylo *ex natura rei* zabráněno, abychom se vyhnuli jakémukoliv typu instrumentalizace nebo zneužití (srov. *Communications* 11, 1979, s. 269).

²⁵ Je třeba upřesnit, že v právním systému dekretálií se mluvílo o znalcích jako o nástrojích důkazů v manželských kauzách, aniž by byli formálně odlišeni od svědeckých důkazů. Tento postoj byl převzat instrukcí *Cum moneat Glossa* (SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Instructio Cum moneat Glossa*, in: P. Gasparri (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Roma 1937, č. 4069, s. 348), zatímco římská rota – ve své odvěké právní praxi (J. B. DE LUCA, *Theatrum Veritatis et Iustitiae*, Venezia 1706, díl XV, Pars I de Iudiciis, Disceptatio XXXIII, č. 19–40, 101–103) – pojednávala znalecký důkaz samostatně jako něco jiného než svědecký důkaz; formálně to bylo stvrzeno v roce 1910 v normách římské roty a poté to bylo převzato všeobecnou normativou s příchodem CIC 1917, srov. F. X. WERNZ - P. VIDAL, *Ius Canonicum De processibus*, Roma 1917, díl VI, s. 432.

²⁶ V této souvislosti viz: P. BIANCHI, *Le cartelle cliniche nelle cause di nullità matrimoniale*, in: QDE 22, 2009, s. 186–206.

²⁷ Pro syntetický pohled na postoj právní praxe viz: D. SALVATORI, *I criteri del Giudice nell'assumere la perizia (psichiatrica/psicologica all'interno del processo di nullità matrimoniale per vizi del consenso)*, in: J. KOWAL – J. LLOBELL (eds.), «*Justitia et Iudicium*». *Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz*, díl IV, Città del Vaticano 2010, s. 1890–1896.

²⁸ „Když papežské promluvy pojednávají o pravdě, používají mnohem častěji než výraz *procesní pravda* terminologii *pravda* nebo *objektivní pravda*. Na první pohled by se mohlo zdát, že mezi tím není žádný rozdíl, neboť tyto výrazy můžeme chápat a užívat jako synonyma; je však třeba říci, že pojem *procesní pravda* může nabýt nejasného významu, který je zcela cizí podstatě církevního práva, pokud jej užíváme ve smyslu právního pozitivismu“, srov. D. SALVATORI, *La deontologia professionale*, s. 343.

²⁹ Viz: E. ZANETTI, *Individuazione, definizione, modi-*

fiche e decisioni sui capi di nullità di una causa matrimoniale, in: QDE 23, 2010, s. 327–340.

³⁰ Je třeba připomenout, že «en definitiva, estalimitación es una expresión práctica del principio de no contradicción, aplicado concretamente al proceso» [„toto omezení je jedním z praktických vyjádření principu neprotiřečení si, aplikovaného konkrétním způsobem na proces“]. C. DE DIEGO LORA – R. RODRÍGUEZ OCAÑA, *Lecciones de Derecho Procesal Canónico*. Parte general, Pamplona 2003, s. 143. Uvedení většího počtu pochybností je možné pouze subordinovaným způsobem, srov. M. CONTE A CORONATA, *Institutiones Iuris canonici*, díl III, De processibus, Romae 1941, s. 104–105.

³¹ Viz E. ZANETTI, *Fraudolenta sottrazione di cause matrimoniali ai competenti tribunali da parte di avvocati e procuratori (can. 1488, §2)*, in: QDE 20, 2007, s. 156–166.

³² Právo na obhajobu je třeba vykonávat „v souladu s oprávněnými ustanoveními pozitivního zákona, jehož úkolem je [...] regulovat je tak, aby nemohlo zdegenerovat ve zneužití nebo ve snahu o obstrukce, a zároveň zaručit, aby bylo konkrétně možné se k němu utíkat. Věrné zachovávání pozitivní normativy v této věci je proto závažnou povinností všech pracovníků na poli spravedlnosti v církvi“. JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské rotý*, 26. 1. 1989, in: AAS 81, 1989, s. 923. Srov. SUPREMUM SIGNATURAE APOSTOLICAE TRIBUNAL, *Lettera Circolare su talune questioni riguardanti la tutela del diritto di difesa nel processo di nullità del matrimonio*, 14. 11. 2002, in: *Ius Ecclesiae* 15, 2003, s. 869–871.

³³ O tomto argumentu již bylo napsáno mnohé; uvádíme pouze základní příspěvky: G. ERLEBACH, *Il giudice e il diritto di difesa della parti*, in: Il diritto di difesa nel processo matrimoniale canonico, Città del Vaticano 2006, s. 95–114; TÝŽ, *Abuso del diritto di difesa nelle cause matrimoniali*, in: Quaderni dello Studio Rotale 17, 2007, s. 167–185; C. GULLO, *Ostruzionismo processuale e diritto di difesa*, in: K. LÜDICKE – H. MUSSINGHOFF – H. SCHEWENDENWEIN (eds.), *Iustus Iudex*. Festgabe für Paul Wesemann zum 75. Geburtstag von seinen Freunden und Schülern, Herstellung 1990, s. 493–506; A. JACOBS, *Le droit de la défenses dans les procès en nullité de mariage*, Paris 1998, s. 519–541; R. TORFS, *Le droit de la défenses dans les procès en nullité de mariage. Quelques réflexions à propos d'un livre d'Ann Jacobs*, in: *Revue de droit canonique* 48, 1998, s. 35–57; J. LLOBELL, *La difesa di quale diritto di difesa nell'Istr. «Dignitas Connubii»*, in: Il diritto di difesa nel processo matrimoniale canonico, Città del Vaticano 2006, s. 353–386.

³⁴ Srov. JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské rotý*, 22. 1. 1996, in: AAS 88, 1996, s. 775, č. 4.

³⁵ „To samo o sobě neznamená, že každá záležitost, kterou soudce shledává jako neopodstatněnou, musí být nezbytně považována za obstrukci; jestliže se však tyto nepodložené instance množí, je možné považovat tento závěr za morálně jistý“, srov. C. GULLO, *Ostruzionismo processuale e diritto di difesa*, in: K. LÜDICKE – H. MUSSINGHOFF – H. SCHEWENDENWEIN (eds.), *Iustus Iudex*. Stejný názor zastává G. ERLEBACH, *Abuso del diritto di difesa nelle cause matrimoniali*, in: Quaderni dello Studio Rotale 17, 2007, s. 177; D. CENALMOR, *«Comentario al can. 221»*, in: A. MARZOA – J. MIRAS – R. RODRIGUEZ-OCAÑA (eds.), *Commentario exegético al Código de derecho canónico*, Pamplona 1997², s. 147.

³⁶ G. P. MONTINI, *In advocatos vel procuratores, si opus sit, animadvertere (art. 124, 1° Pastor Bonus)*. *Un aspet-*

to della vigilanza della Segnatura Apostolica sulla retta amministrazione della giustizia, in: *Matrimonium et ius*. Studi in onore del Prof. Avv. Sebastiano Villeggiante, Città del Vaticano 2006, s. 31–48; TÝŽ, *Il giudice può respingere l'avvocato e il procuratore (can. 1487)*, in: QDE 19, 2006, s. 295–317; P. BIANCHI, *I poteri disciplinari del giudice nel corso dell'udienza (can. 1470 2)*, in: QDE 19, 2006, s. 41–64.

³⁷ Viz: E. ZANETTI, *Osservazioni conclusive. Cause matrimoniali e ricerca della verità*, in: QDE 20, 2007, s. 218–224.

³⁸ Na doplnění toho, co zde bude souhrnně představeno, je možné citovat následující studie: P. BIANCHI, *Alcune annotazioni circa l'interrogatorio di parti e testi nelle cause di nullità di matrimonio*, in: QDE 17, 2004, s. 210–223; TÝŽ, *La fase istruttoria nel processo di nullità matrimoniale: non solo indagine*, in: QDE 28, 2005, s. 313–328; F. DANEELS, *Osservazioni sul processo per la dichiarazione di nullità del matrimonio*, in: QDE 14, 2001, s. 77–88; A. FULIGNI RITZU, *L'istruttoria nelle cause matrimoniali: viva vox ed i munera del giudice istruttore*, in: *Monitor Ecclesiasticus* 122, 1997, s. 235–294; A. GIRAUDDO, *L'uso delle e-mail nel processo di nullità matrimoniale*, in: QDE 22, 2009, s. 90–97; P. PAVANELLO, *L'istruttoria di una causa di nullità matrimoniale per incapacità (can. 1095, 2°-3°)*, in: QDE 16, 2003, s. 203–214; S. SANDRA, *Il processo matrimoniale canonico e la tutela della buona fama e della privacy della persona*, in: QDE 11, 1998, s. 96–105; T. VANZETTO, *La fase istruttoria di una causa di nullità*, in: QDE 20, 2007, s. 279–298; TÝŽ, *La fase istruttoria e l'uditore*, in: QDE 22, 2009, s. 292–305.

³⁹ O tomto aspektu jsme už pojednali na jiném místě: srov. D. SALVATORI, *Principi deontologici forensi*, s. 13–15.

⁴⁰ Z praktického úhlu pohledu je možné v této žádosti navrhnout biskupovi, na jakém místě by bylo možné provést výslech, zvláště jednání se o výslech osoby, která se jen stěží pohybuje nebo se nachází v jiných závažných okolnostech.

⁴¹ Hermeneutické vymezení kompetencí výlučně na diecézního biskupa, jak stanoví kán. 134 § 3, se týká pouze výkonné moci, pročež se v tomto případě nejví jako nutné, že by soudní vikář potřeboval nějaké speciální pověření.

⁴² «Elementa essentialia cuius vis actus, sive naturalia sive positiva, non semper facile definiuntur. Generaliter dicenda sunt essentialia elementa illa sine quibus actus suam naturam mutat vel ineptu sefficitur ad fine cui ordinatur» [„Podstatné prvky jakéhokoliv úkonu ať přirozeného či pozitivního práva nelze vždy snadno definovat. Obecně lze za podstatné prvky považovat ty, bez nichž by tento úkon změnil svou přirozenost nebo by přestal sledovat cíl, k němuž je zaměřen“]. Srov. F. ROBERTI, *De processibus*, díl II, Roma 1956⁴, s. 620, č. 269. V této perspektivě viz též zdůvodnění, jež nacházíme v dekretu coram Davino, 15. 1. 1990, RRDec., sv. VIII, s. 3, č. 6.

⁴³ Bylo diskutováno v rámci právní doktríny, zda není třeba přiznat advokátům přímo právo [účastnit se výslechu]; zdá se ale, že „IDC nepřiznává advokátům právo účastnit se výslechu“, srov. G. P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario*. De processibus matrimonialibus. Pars dynamica, Roma 2009², s. 241, pozn. 492.

⁴⁴ „Pro platnost procesu se nevyžaduje obhajoba jako taková, stačí, aby po celou dobu zůstala otevřená možnost k jejímu konkrétnímu výkonu“, srov. JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské rotý*, 26. 1. 1989, in: AAS 81, 1989, s. 923; srov. coram Winen, 9. 3. 1955, RRDec., sv. XLVII, s. 220, č. 8.

⁴⁵ Podobnou úvahu nacházíme v dekretu coram Davino, 15. 1. 1990, RRDec., sv. VIII, s. 2–3, č. 4–6.

⁴⁶ Přestože IDC 159 §1 č. 1 předvídá výjimku pro obhájce svazku – což je však v protikladu s míněním Komise pro správný výklad církevního práva s ohledem na kán. 1678 §1 č. 1 (srov. *Communicaciones* 11, 1979, s. 263) – překročení tohoto ustanovení nespadá *sub poena nullitatis*, ani nemůžeme hovořit o „upření práva na obhajobu“, srov. G. P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario*, s. 214. Viz též argumentaci v dekretu coram Funghini, 21. 11. 1990, RRDec., sv. VIII, s. 181–182, č. 4–6.

⁴⁷ Srov. coram Serrano, 15. 3. 1985, RRDec., sv. III, s. 91, č. 3.

⁴⁸ Stojí za to upřesnit, že odvolání se bez odkladného účinku k soudnímu senátu je přípustné pouze proti dekretům s rozhodnutím, nikoliv proti těm, které jsou pouze uspořádávající (IDC 221 §1). Je třeba připomenout, že dekret vyšetřujícího soudce, který stanoví rozpis sezení, má charakter čistě uspořádávajícího dekretu, takže se proti němu nelze odvolat. Patron nebo obhájce svazku mohou požádat vyšetřujícího soudce, aby tento rozpis změnil, a teprve po tomto *rozhodnutí* je přípustné odvolat se k soudnímu tribunálu, neboť teprve tehdy se jedná o dekret, který není pouze uspořádávající. Na prohloubení tohoto tématu, srov. R. RODRÍGUEZ-OCANA, *La motivación de los decretos judiciales*. Principios para determinar sequé decretos de ben motivarse, in: J. KOWAL – J. LLOBELL (eds.), *«Iustitia et Iudicium»*, s. 1905–1918.

⁴⁹ Srov. G. P. MONTINI, *Can. 1470 §1*, in: *Codice di diritto canonico commentato*, Milano 2009³, s. 1171.

⁵⁰ „Veřejný ráz kanonického soudního řízení vůči stranám zúčastněným v kauze není v rozporu s rezervovaností, kterou má tento proces ve vztahu ke všem ostatním. [...] Věřící se totiž obvykle obracejí na církevní soud, aby vyřešili nějaký svůj problém ve svědomí. V té souvislosti mluví často o věcech, které by jinak nevyslovili. Také svědkové poskytují často své svědectví pod podmínkou, byť nevyslovenou, že bude sloužit výlučně pro církevní proces. Soudní tribunál – jehož podstatným cílem je hledání objektivní pravdy – nemůže zradit jejich důvěru tím, že by vyjel někomu dalšímu to, co má zůstat v utajení“, srov. Jan Pavel II., *Promluva k Tribunálu římské rotě*, 26. 1. 1989, in: AAS 81, 1989, s. 926.

⁵¹ Srov. P. BIANCHI, *I poteri disciplinari del giudice nel corso dell'udienza (can. 1470 §2)*, in: QDE 19, 2006, s. 41–64.

⁵² Srov. dekret coram Stankiewicz, 22. 3. 1990.

⁵³ «Index remotis patronis procedere potest si „propter rerum et personarum ad iuncta cesuerit secreto esse procedendum“ (ca. 1559). Ergo de iure quodammodo vigilato et iudicis discretionis subiecto agitur, qui suae decisionis rationes adducere non tenentur et contra illius procedendi modum electum recursus non datur» [Soudce může pokračovat v jednání v nepřítomnosti obhájce, jestliže „z věcných důvodů nebo na základě přání osob uváží, že je třeba postupovat utajeně“ (kán. 1559). Je tedy možné takto postupovat při zachování práva a na základě posouzení soudce, který nemusí uvést důvody svého rozhodnutí a proti jehož způsobu postupu nelze podat odvolání], srov. dekret coram Funghini, 21. 11. 1990, RRDec., sv. VIII, s. 181, č. 4. Je třeba upozornit na to, že není možné odvolat se proti dekretu samotnému, neboť jej můžeme považovat za čistě výkonný dokument. R. RODRÍGUEZ-OCANA, *La motivación de los decretos judiciales*, s. 1905–1918.; zato proti odmítnutí odvolání vůči jeho autorovi je možné se odvolat k soudnímu senátu, jak stanoví IDC 221 §1.

⁵⁴ *Instructio causae, sartis tectisque iuribus partium, remittitur Iudici. Id evidenter non respicit tantum compendendum numerum testium vel alia huiusmodi, sed etiam pondus probationum in sua complexitate consideratarum, ne in infinitum producantur inquisitiones iudiciales. Ideo, cum sufficienter appareat ex structa argumentis, nec partes ulterius instant, ad decisionem procedendum est absque inutili mora. [Instrukce kauzy, v níž došlo k narušení či upření práv stran, je vrácena soudci. To se evidentně netýká pouze úpravy počtu svědků či jiných podobných věcí, nýbrž také tíhy důkazů, posuzovaných v jejich celku, aby se donekonečna nevydávala nová soudní předvolání. Když se tedy zdá, že dostatečně vyšel na světlo obsah argumentů, a strany nic dalšího nepředkládají, je třeba přistoupit bez zbytečného prodlení k rozhodnutí]. Srov. coram Agustoni, 15. 7. 1986, RRDec., sv. LXXVIII, s. 461, č. 5.*

⁵⁵ Je navýsost důležité, aby nad těmito aspekty bděl soudní vikář, srov. D. SALVATORI, *Principi deontologici forensi nella prospettiva del vicario giudiziario*, s. 22–23.

⁵⁶ Některá kritéria jsou výstižně nastíněna ve studii Mons. Erlebacha, na něhož se odvoláváme pro jasnost jeho výkladu a úvah; zde se omezíme na citaci jejich podstatných prvků: „Oprávněný výkon práva na obhajobu předpokládá, že daná osoba disponuje kvalitami, které chce vykonávat;“ „z tohoto úhlu pohledu můžeme formulovat základní princip, podle něhož je správný výkon práva ten, který je v souladu s *munus* toho, kdo jedná;“ „je zřejmé, že nemá žádné oprávnění „fundamentalistický“ výkon práva na obhajobu, když se totiž jedná ze stran či její advokát snaží vnutit soudci svou tezi *per fas et nefas*, nebo se přinejmenším pokouší zablokovat proces;“ „ze samé podstaty věci se nepředpokládá, že by soudcová činnost nějak upírala stranám jejich práva;“ výkon práva na obhajobu by nebyl oprávněný, pokud by byl zaměřen na dosažení cílů, jež jsou v protikladu s hodnotami, jež uznává kanonické zákonodárství;“ „každý, kdo vykonává právo na obhajobu s úmyslem dosáhnout cílů, které jsou cizí předmětu kauzy neplatnosti manželství, i když jsou ve skutečnosti dovolené, by měl zhodnotit, zda a nakolik je zde nezbytná proporce mezi obrannou činností v rámci manželské kauzy a dobrem, které se daný člověk snaží hájit, přestože je v daném případě spíše nepatřičné;“ „protože jsou strany zavázány pozitivně spolupracovat na hledání pravdy, nepovažuje se za dovolené využití pasivních obranných prostředků, jako jsou např. obstrukce;“ „vážné nebezpečí zneužití práva na obhajobu vychází z toho, že se někdo obrací k prostředkům, jež jsou samy o sobě dovolené, ale jsou naprosto mimořádné“, srov. G. ERLEBACH, *Abuso del diritto di difesa nelle cause matrimoniali*, in: *Quaderni dello Studio Rotale* 17, 2007, s. 173–178. Viz též G. MIGLI, *Per un codice deontologico forense canonico: sono maturi i tempi?* in: QDE 23, 2010, s. 63–67.

⁵⁷ Je nutné upřesnit, že „kodex nepředvídá rozlišení ani neslučitelnost rolí mezi předsedou, zpravodajem a vyšetřovatelem, ale dobře chápeme, jakou tíhu rozhodování na sebe bere předseda senátu, vykonává-li všechny tyto úkoly sám: jediné omezení, které se zde předvídá, kromě správné aplikace principu zákonnosti, spočívá ve vlastním svědomí a v autoritě soudního senátu. Zdá se tudíž vhodné, aby soudní vikář bděl nad činností soudců;“ srov. D. SALVATORI, *Principi deontologici forensi nella prospettiva del vicario giudiziario*, s. 20–21.

⁵⁸ Srov. M. F. POMPEDDA, *Il giudice ecclesiastico*, in: *Quaderni dello Studio Rotale* 13, 2003, s. 23–33. Jako stále aktuální se nám zdají i následující úvahy: A. JULLIEN, *Juges et avocats des Tribunaux de l'Église*, s. 75–238, 250–268.

⁵⁹ G. ZUANAZZI, *Psicologia e psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*, Città del Vaticano 2006, s. 285–295; L. CATALDO NEUBURGER – G. GULOTTA, *Trattato della menzogna e dell'inganno*, Milano 1996; TÝŽ, *Psicologia della testimonianza e prova testimoniale*, Milano 1998.

⁶⁰ Srov. G. P. MONTINI, *Can. 1470 §1*, in: *Codice di diritto canonico commentato*, Milano 2009³, s. 1228.

⁶¹ Srov. G. MIOLI, *Per un codice deontologico forense canonico*, s. 32–55.

⁶² Budiž poznamenáno, že v samotných protokolech není v tomto směru ani zmínka, srov. *Communicationes* 38, 2006.

⁶³ „Jeho povinností není za každou cenu definovat něco, co neexistuje, ani vzpírat se pomocí veškerých možných prostředků určitému oprávněnému rozhodnutí, nýbrž, jak se vyjádřil Pius XII., musí poskytovat připomínky ‚pro vinculo, salva semper veritate‘ [pro existenci pouta, ovšem vždy s ohledem na pravdu] (AAS 36, 1944, s. 283). Občas pozorujeme tendence, jež se bohužel snaží pozměnit obsah jeho role. Tatáž osoba ale nemůže vykonávat zároveň dvě funkce, tzn. být zároveň soudcem a obhájcem svazku. Jedině kompetentní člověk může na sebe vzít tuto zodpovědnost; a bylo by velkou chybou přisuzovat této službě pouze okrajový význam“, srov. JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské rotě*, 28. 1. 1982, AAS 74, 1982, s. 453.

⁶⁴ „S péčí o obecné dobro bude i on jednat v globální perspektivě tajemství lásky, prožívané v rodinném životě; stejným způsobem, pocítí-li povinnost předložit požadavek na prohlášení neplatnosti, udělá to pouze z podnětu pravdy a spravedlnosti, a to nikoliv aby ustoupil z požadavků, nýbrž aby je zachránil“, srov. JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské rotě*, 28. 1. 1982, MS 74, 1982, s. 453.

⁶⁵ Přikláníme se k tomuto názoru v souladu s tím, že „IDC se zřejmě nebrání interpretaci, podle níž právo nedává prokurátorům možnost přítomnosti u výslechu“, srov. G. P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario*, s. 241, pozn. 492.

⁶⁶ Srov. JAN PAVEL II., *Promluva k Tribunálu římské rotě*, 28. 1. 1982, in: AAS 74? 1982, s. 450–451.

⁶⁷ «Non est incapax advocatus qui partibus ante litem konsilium dedit aut etiam durante causa, konsilium dat quintamen parti assistat» [Není neschopen advokát, který stranám před soudním sporem nebo v průběhu kauzy poradil, a nyní zastupuje stranu], srov. M. CONTE A CORONATA, *Institutiones Iuris canonici*. De processibus, díl III, Roma 1948, s. 196. Srov. *coram Davino*, 15. 1. 1990, RRDec., sv. VIII, s. 2, č. 3.

⁶⁸ Čl. 37: „Advokát je povinen zdržet se výkonu své profesionální aktivity, jestliže by to obnášelo konflikt se zájmy některé z osob, kterou zastupuje, nebo by to ovlivnilo výkon jiného jeho pověření, byť jen neprofesionálního. I. Ke střetu zájmů dochází i v případě, jestliže by výkon nového mandátu znamenal porušení tajemství ohledně informací, které mu byly sděleny jinou jím zastupovanou osobou, nebo pokud by výkon předchozího mandátu omezil advokátovu nezávislost v průběhu nového poslán. II. Povinnost vzdát se mandátu se objevuje i tam, kde se strany, jež mají protichůdné zájmy, obrátí na advokáty, kteří spolupracují v rámci téže společnosti advokátů nebo profesionálního sdružení, nebo působí ve stejných prostorách.“

Čl. 51: „Přijetí profesionálního pověření proti bývalému klientovi je přípustné, jestliže od ukončení profesionálního vztahu uplynuly nejméně dva roky a jestliže je předmět nového pověření odlišný od toho, o němž se jednalo v předchozím řízení. V každém případě je zakázáno, aby advokát

využíval informací získaných v rámci již skončeného profesionálního vztahu. I. Advokát, který v minulosti společně zastupoval manžely v rodinných kontroverzích, se v následujících kontroverzích mezi týmiž manžely musí vzdát úkolu zastupovat jednoho z těchto manželů.“

⁶⁹ Srov. G. MIOLI, *Per un codice deontologico forense canonico*, s. 59–63; viz též G. COMOTTI, *L'esercizio della professione nel foro civile da parte dell'avvocato ecclesiastico*, s. 79–84.

⁷⁰ Srov. A. D'AURIA, *I doveri e i diritti del fedele rispetto alla confessione*, in: *Periodica de re canonica* 100, 2011, s. 31–37.

⁷¹ To odpovídá *mens* dekretu Svatého officia z 18. 11. 1682, který zakazoval využívat vědomostí nabytých při svátostné zpovědi, srov. P. GASPARRI (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, díl IV, Roma 1951, s. 36–37.

⁷² K prohloubení dané problematiky srov. M. CONTE A CORONATA, *Institutiones Iuris canonici*. De processibus, díl III, Roma 1948, s. 213–216.

⁷³ Není dostačující uchovat pouze zvukový záznam nahrávky, srov. *Communicationes* 10, 1978, s. 263.

⁷⁴ Je třeba upozornit, že «*usus magnetophoniae ad responsiones colligendas non tollit requisitum quod responsiones postea scripto consigentur* (can. 1567 §2) ac, a teste auditis vel verificatis, subscribi ab illo, a iudice et a notario debeant (can. 1569). Si haec requisita non servantur, depositiones ad normam can. 124 §1 invalidae esse possunt» [„použití magnetofonu k zachycení odpovědi nesplňuje požadavek, aby byly odpovědi následně zaznamenány písemně (kán. 1567 §2), a poté, co je vyslýchaný svědek prohlásí za autentické, musí být také podepsány jím, soudcem a notářem (kán. 1569). Nejsou-li tyto požadavky zachovány, mohou být výpovědi podle kán. 124 § 1 považovány za neplatné“, srov. *coram Burke*, 15. 11. 1990, RRDec., sv. VIII, s. 173, č. 13.

⁷⁵ Srov. G. P. MONTINI, *De sudicio contentioso ordinario*. De processibus matrimonialibus, s. 225; pro srovnání s právní doktrínou a s úmysly komise pro kodifikaci srov. tamtéž, s. 223–224; viz rovněž Z. GROCHOLEWSCHI, *Interrogation of the Parties and Witnesses*, in: *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions 1992*, Washington 1992, s. 131.

⁷⁶ S ohledem na praktické zaměření tohoto článku předkládáme důkazní schémata pro některé důvody neplatnosti. *Neschopnost k manželskému souhlasu*: důkazy se obvykle člení na základě klinicko-subjektivního a objektivně-normativního kritéria. Klinicko-subjektivní kritérium má za cíl ukázat vzájemnou provázanost a souvislost mezi procesními výsledky a znaleckými výstupy; objektivně-normativní kritérium pak dovoluje zahlédnout, jaký vliv měla na manželský souhlas psychická nemoc či anomálie, výslovně však ve vztahu k *iura matrimonialia essentialia* a/nebo *onera coniugalia essentialia*. Co se týká dalších prvků praktického rázu srov. P. BIANCHI, *L'incapacità psichica* (can. 1095), in: *QDE* 19, 2006, s. 97–102.

Omyl ohledně jaké přímo a podstatně chápané kvality (kán. 1097 § 2): rozlišení kvality, chápané přímo a podstatně; poměřit *quantum* této kvality ve vztahu k manželskému souhlasu; vynést na světlo příčinnou souvislost mezi touto kvalitou a omylem; analyzovat *kriterium reactionis*. Co se týká omylu v osobě (kán. 1097 § 1), budou aplikována tatáž kritéria, uzpůsobená danému případu. Pro další prvky praktického rázu, srov. M. MINGARDI, *L'errore di fatto, spontaneo e doloso* (cann. 1097 e 1098), in: *QDE* 21, 2008, s. 200–202.

Podvod. Podle právní doktríny římské rotě se podvod do-

kazuje prostřednictvím těchto kritérií: a) *úmysl* se dokazuje pomocí přiznání ze strany toho, kdo se podvodu dopustil, a svědků; v této souvislosti je dobré upozornit, že podle kán. 220, v analogii s kán. 1728 § 2, ten, který se podvodu dopustil, není povinen zradit sebe sama. b) *Error determinans* je dokazován na základě výpovědi podvedeného, kterou je třeba zvážit na základě kritérií pro neplatnost podmínek, tzn. pomocí *kriterium aestimationis et reactionis*. c) *Kvalita* se dokazuje pomocí dokumentárního i svědeckého důkazu. Co se týká dalších prvků praktického rázu, srov. M. MINGARDI, *L'errore di fatto, spontaneo e doloso (cann. 1097 e 1098)*, s. 203–204.

Simulace. Co se týká ohoto důvodu neplatnosti, obvykle se důkazní nástroje strukturují tak, že se rozlišuje mezi důkazy přímými a nepřímými. Přímý důkaz spočívá ve výpovědi stran a svědků s ohledem na důkaz simulace; nepřímý důkaz vychází z analýzy *causa nubendi a simulandi*, přičemž je třeba rozlišit blízké a vzdálené okolnosti, a z celkového pohledu na okolnosti, jež byly potvrzeny v rámci důkazního řízení. Co se týká dalších prvků praktického rázu, srov. A. ZAMBON, *L'atto positivo di volontà e la prova della simulazione*, in: QDE 20, 2007, s. 205–216.

Podmínka. Důkazní schéma se opírá o rozlišení mezi přímým a nepřímým důkazem. Přímý důkaz spočívá ve výpovědi stran a svědků: hledá se hlavně to, zda podmínka, ohledně které je vnesena pochybnost, ob stojí. Obzvláštní význam má ovšem nepřímý důkaz, spočívající z prokázání celé škály okolností, mezi nimiž mají výsadní pozici *kriterium aestimationis* a *kriterium reactionis*. Co se týká dalších prvků z praktického hlediska, srov. M. MINGARDI, *Il matrimonio contratto sotto condizione (can. 1102)*. Alcune riflessioni introduttive, in: QDE 22, 2009, s. 220–222.

Násilí a strach. V právním učení se zachovává důkazní sylogismus, v němž jsou důkazní prostředky uspořádány podle následujícího schématu: výpověď toho, kdo byl podroben metus; výpověď toho, kdo tuto osobu uvedl do této situace; přímá i nepřímá svědeckví; okolnosti předcházející, doprovázející a následující složení manželského slibu, mezi nimiž zvláště vyniká odpor; srov. coram Pinna, 28. 4. 1966, SRRDec., sv. LVIII, s. 260 a n., č. 3. Co se týká dalších aspektů praktického rázu srov. D. SALVATORI, *Il timore che invalida il matrimonio*, in: QDE 21, 2008, s. 181–183.

⁷⁷ Srov. G. CABERLETTI, *Lesame giudiziale (artt. 162-176)*, in: P. A. BONNET – C. GULLO (eds.), *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l'istruzione "Dignitas coniubii"*. Parte terza: la dinamica del processo, Città del Vaticano 2008, s. 340.

⁷⁸ Budiž vzato v potaz, že přinucení je zde implicitně přítomno, protože «mentio doli non videtur necessaria quia de ipso ratio implicite habetur cum dicitur *ex errore facti*» [zmínka o přinucení se nejví jako nezbytná, neboť ze samé podstaty věci je implicitně přítomna, když se praví *ex errore facti*], srov. Communicationes 11, 1979, s. 104.

⁷⁹ Budiž vzata v potaz první úprava kán. 1778 CIC 1917, když byl schválen výraz «saltem relate ad quaesita meritum causae detecte attingentia», srov. Communicationes 38, 2006, s. 257. Ve schématu z roku 1976 se však objevuje výraz ve znění, jež pak bylo schváleno; nebylo možné rekonstruovat, proč byl tento výraz zvolen, ale nelze popírat, že tyto výrazy spolu souvisejí a že schválené znění je mnohem širší. Mějme v tomto smyslu na zřeteli čl. 103 § 2 a 129 instrukce *Provida mater*.

⁸⁰ Srov. např. coram Pinna, 29. 10. 1963, SRRDec., sv. LV, s. 691–692, č. 3; coram Raad, 24. 2. 1975, č. 7.